

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

MILLENNIUM
CHALLENGE CORPORATION
UNITED STATES OF AMERICA

MSI Management
Systems
International
A Subsidiary of Coffey International, Ltd.

Київський
міжнародний
інститут соціології

Стан корупції в Україні

Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009

Для Порогової програми для України
Корпорації «Виклики тисячоліття» (МСС)

25 травня 2009 р.

Видання цього звіту стало можливим завдяки щирій підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та корпорацію «Виклики тисячоліття» (МСС). Зміст звіту є винятковою відповідальністю Менеджмент Системс Інтернешнл (MSI) та Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку, корпорації «Виклики тисячоліття» та уряду США.

СПРИЯННЯ АКТИВНІЙ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ «ГІДНА УКРАЇНА»

Стан корупції в Україні

Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009

Для Порогової програми для України
Корпорації «Виклики тисячоліття»

A Subsidiary of Coffey International, Ltd.

Management Systems International Corporate Offices

600 Water Street, SW
Washington, DC 20024

**Київський міжнародний
інститут соціології**

Згідно з корпоративною угодою USAID № 121-A-00-07-00702-00

ЗМІСТ

Резюме	4
1. Вступ	10
2. Ставлення до влади	14
3. Сприйняття основних проблем	18
4. Сприйняття корупції	19
Джерела інформації про випадки корупції	19
Основні причини корупції	19
Зміни рівня корупції від 2004 року	21
Поширеність корупції та ефективність запобіжних заходів	23
Загальний індекс сприйняття корупції в регіональному розрізі	26
5. Реальний досвід населення щодо корупції	28
Контакти громадян з органами влади або державними закладами	28
Хабарі на вимогу, хабарі добровільні та використання особистих зв'язків (по секторах)	29
Категорії населення, які найбільше потерпають від корупції	32
Загальні індекси досвіду зіткнення з корупцією в регіональному розрізі	35
Корупція в системі медичного обслуговування	38
Корупція в школах	40
Корупція у вищих навчальних закладах	43
Корупція в державній автомобільній інспекції (ДАІ)	43
6. Реакція громадян на корупцію	46
Оскарження корупції та захист власних прав	46
Ефективність антикорупційних заходів	48

Резюме

Протягом 2007–2009 років в Україні були проведені три загальнонаціональні опитування громадської думки задля вимірювання ставлення громадян та їхнього досвіду зіткнення з корупцією. Метою досліджень було простежити зміни щодо проблеми корупції протягом періоду впровадження в Україні Порогової програми (ППУ) Корпорації «Виклики тисячоліття» (грудень 2006 року — вересень 2009 року). Базове дослідження, проведене на початку 2007 року, склало основу для порівняння проміжних результатів, отриманих у дослідженні початку 2008 року, та кінцевих даних, зібраних на початку 2009 року. Всі три дослідження проводились Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) під керівництвом Менеджмент Системз Інтернешнл (MSI) за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

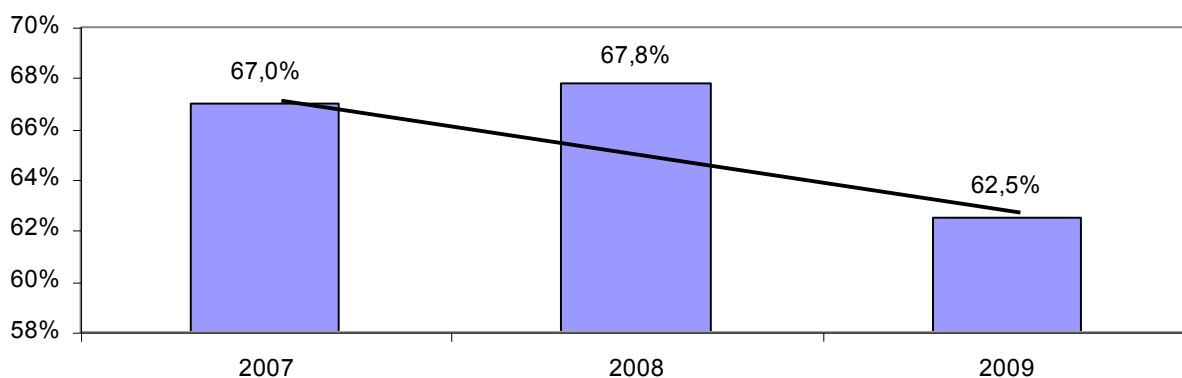
Протягом цього періоду урядом України, урядовими агенціями США та виконавцями програми було здійснено багато реформ та різних заходів у рамках виконання ППУ. Окрім того, в Україні сталося багато важливих політичних та економічних подій упродовж цього періоду, які могли вплинути на сприйняття громадянами корупції та зміни в корупційній поведінці. Зокрема, фінансова криза в Україні спричинила знецінення української валюти – гривні, зупинила економічне зростання та зменшила обсяг промислового виробництва, що призвело до зниження ділової активності в цілому.

Основні результати

Загалом порівняльний аналіз даних досліджень 2007 та 2009 років указує на **скорочення реального досвіду корупції, однак на зростання сприйняття поширеності корупції**.

Загальний рівень корупції в Україні залишається дуже високим, хоча дослідження 2009 року зафіксувало деяке його зниження. В 2009 році 62,5% респондентів указали на те, що вони були втягнуті в корупційні стосунки з посадовцями протягом останніх 12 місяців, порівняно з 67% тих, хто вказав на це в 2007 році.

Частка втягнутих в корупційні стосунки протягом останніх 12 місяців

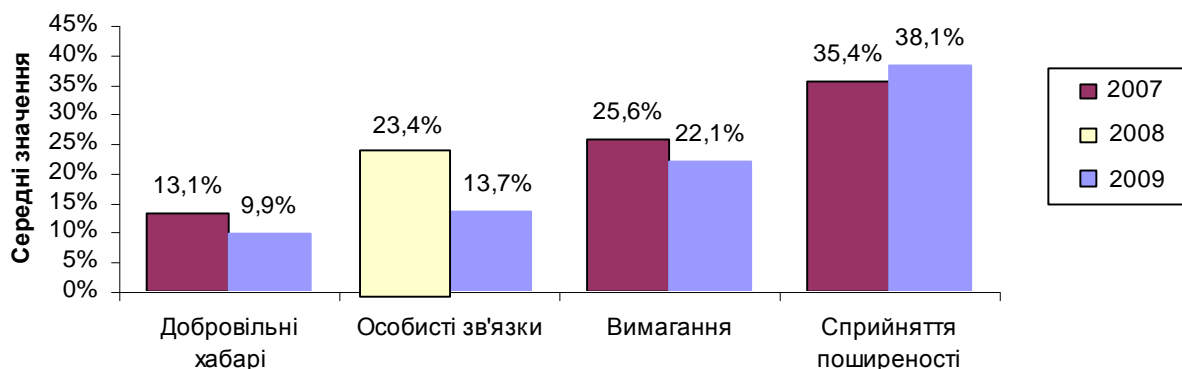

N(2007)=10528; N(2008)=1993; N(2009)=10511

Вивчення окремих видів корупції показує, що вимагання хабарів скоротилось з 25,6% у 2007 році до 22,1% у 2009 році. Добровільне пропонування хабара скоротилось із 13,1% у 2007 році до 9,9% у 2009 році. Використання особистих зв'язків скоротилось в середньому з 23,4% у 2008 році до 13,7% у 2009 році. Проте варто зазначити, що показники рівня корупції для різних владних функцій різняться – в деяких з них рівень корупції зріс, а в інших, навпаки, – знизився (більш детально це викладено на подальших сторінках).

У той же час у сприйнятті громадян поширеність корупції зростає в багатьох державних структурах. Це є типовою реакцією, яка спостерігалась у багатьох країнах світу, коли уряд та неурядові організації й донори привертають значну увагу громадськості до проблеми корупції. Це не обов'язково говорить про тенденцію до зростання поширеності корупції, насправді результати щодо корупційної поведінки свідчать про протилежне.

Індекси корупції для України: 2007-2009

Примітка: Індекси представляють середнє для вибірки значення щодо досвіду та сприйняття корупції для усіх секторів та установ, охоплених опитувальником.

*Значення використання особистих зв'язків взятє з дослідження 2008 року

Групи громадян, які найчастіше стикались з корупцією, залишаються тими ж, що і в попередні роки: це молодь, громадяни з вищим рівнем освіти та доходів. В той же час представники цих груп є зазвичай і найактивнішими борцями проти корупції, і цей сегмент суспільства поволі зростає.

Ці основні тенденції в корупції поширюються і на сфери, де ППУ концентрує свою основну діяльність (див. таблицю нижче). *За сприйняттям громадян, корупція в більшості секторів, що є компонентами ППУ, зростає (за винятком митниці). Однак реальний досвід громадян щодо корупції децю відрізняється: у більшості цих сфер кількість випадків корупції скоротилась.*

КОМПОНЕНТИ ППУ	ІНДЕКСИ КОРУПЦІЇ			
	сприйняття поширеності корупції	досвід вимагання	досвід використання особистих зв'язків	досвід добровільної пропозиції хабара
Регламентация підприємницької діяльності	27,6% → 29,3% ↑	41,1% → 35,4% ↓	23,6% → 25,2% ↑	21,8% → 19,9% ↓
Судова система	49,0% → 59,3% ↑	31,8% → 30,2% ↓	22,8% → 17,7% ↓	13,7% → 8,6% ↓
Митний контроль	42,8% → 38,6% ↓	36,5% → 29,5% ↓	16,4% → 14,0% ↓	18,1% → 16,6% ↓
Отримання дозволів в органах влади	35,0% → 42,2% ↑	36,0% → 40,1% ↑	25,5% → 25,9%	18,5% → 14,8% ↓
Приватизация та користування землею	37,6% → 47,1% ↑	24,9% → 25,3%	16,7% → 18,7% ↑	7,0% → 7,1%
Операції з нерухомістю	29,1 → 35,4% ↑	24,4% → 22,6% ↓	21,6% → 17,1% ↓	11,9% → 8,8% ↓
Державні нотаріуси	22,8% → 26,2% ↑	12,4% → 12,7%	6,0% → 11,5% ↑	11,3% → 5,1% ↓
Вищі навчальні заклади	46,3% → 49,0% ↑	47,3% → 43,8% ↓	21,9% → 26,9% ↑	29,0% → 27,3% ↓

Примітка: Червоним відмічені негативні тенденції; зеленим — позитивні тенденції; білим — відсутність змін.

Інші результати досліджень щодо тенденцій корупції такі:

1. Ставлення до влади

- 1.1. Після дострокових парламентських виборів 2008 року спостерігалось невелике зростання громадської довіри до уряду, однак у 2009 році громадяни України демонструють значну зневіру у представниках практично всіх владних гілок та рівнів. Рівень довіри, як і раніше, найвищий у місцевих органах влади рівня міста/села (19,4%).
- 1.2. Громадяни України вважають, що органи влади всіх рівнів не дуже хочуть боротися з корупцією. Упродовж останнього року українці втратили надію, яка з'явилась у них після останніх парламентських виборів, на те, що Кабмін зможе ефективно протистояти корупції. Частка населення, яка вважає, що уряд дійсно прагне вести боротьбу з корупцією, зросла з 13,7% у 2007 році до 21,1% у 2008 році, однак згодом скоротилась до 7,8% у 2009 році.
- 1.3. Громадяни продовжують покладати основну відповідальність у боротьбі з корупцією на Президента (так вважають 69% опитаних), попри втрату довіри (в лютому 2009 року йому довіряли лише 4,7% респондентів) та відсутність політичної волі до подолання цього явища (лише 7,3% опитаних вважають, що Президент дійсно хоче боротися з корупцією).
- 1.4. Скептичне ставлення до політичної верхівки підкріплюється ще й тим, що за минулі два роки у сприйнятті населення гострота різних соціальних, економічних і політичних проблем в Україні не тільки не зменшилася, але в деяких випадках навіть зросла. Як і за результатами попередніх досліджень, основними проблемами для України опитані вважають низький рівень життя населення (96%), високу вартість і низьку якість медичних послуг (94%), корупцію в органах влади (94%) та злочинність (93%). Порівняно з 2007 роком, спостерігається суттєве загострення проблем безробіття, безконтрольності дій влади та несправедливості в системі правосуддя.

2. Зміни у сприйнятті корупції

- 2.1. Засоби масової інформації залишаються основними джерелами інформації про корупцію. З телебачення та радіо таку інформацію отримує 31% респондентів. Дещо втрачають свої позиції друковані ЗМІ, однак зростає частка користувачів Інтернету. Рівень об'єктивності ЗМІ у питанні корупції, на думку громадян, зберігається сталим — 32%. Неформальне спілкування також залишається вагомим джерелом інформування про випадки корупції (26%).
- 2.2. Погляди населення на основні причини корупції за два роки теж не змінилися. Як і раніше, найбільш вагомими причинами вважаються зловживання становищем з боку чиновників, неналежний контроль за діями чиновників, відсутність політичної волі подолати корупцію, заплутане законодавство, а також звичка населення вирішувати все за допомогою корупційних дій.
- 2.3. За минулі два роки не відбулося й суттєвих змін у кількості людей, які готові виправдовувати корупцію, якщо це необхідно для вирішення важливої справи. Наразі більше половини дорослих мешканців України вважають, що корупція може бути виправдана як засіб швидкого вирішення необхідних питань. Стабільною також виявилась залежність між віком і схильністю виправдовувати корупцію: молоді люди більш схильні до ситуативного виправдання корупції.
- 2.4. На думку 61% учасників опитування 2009 року, рівень корупції в Україні порівняно з 2004 роком зріс, тоді як в опитуваннях 2007 та 2008 років таких поглядів дотримувались не більше 38% респондентів. Ще 23% вважають, що він лишився на рівні 2004 року.

- 2.5. Українці вважають, що найбільш корумпованими органами влади є Верховна Рада (65%), Президент і його Секретаріат (59%) та Кабінет Міністрів (57%). Щодо окремих сфер життя громадяни переконані, що найбільше корупціонерів - в Державній автомобільній інспекції (ДАІ) (63%), судовій системі (59%), міліції (58%) та медичній системі (54%).
- 2.6. *Громадяни України вважають, що порівняно з 2007 роком корупція стала більш поширеним явищем у різних органах влади, в окремих сферах суспільного життя та державних установах. Сукупний індекс сприйняття корупції збільшився із 35,4 у 2007 році до 38,1 у 2009.*

3. Зміни реального досвіду зіткнення з проявами корупції

- 3.1. Частка респондентів, котрі засвідчили власний досвід зіткнення з різного роду корупційними ситуаціями впродовж року, що передував інтерв'ю, знизилась із 67% до 62,5% з 2007 до 2009 року.
- 3.2. За результатами дослідження 2009 року, найчастіше вимагають хабарів у таких секторах: державні медичні установи (63%), заклади середньої освіти (60%), міліція (46%), вищі навчальні заклади (44%), дозвільна система (40%), ДАІ (40%), отримання державного житла (39%) та органи, що регламентують підприємницьку діяльність (35%). *За два минулі роки найбільше скорочення обсягів хабарництва відзначається під час контактів з органами призову на військову службу (з 32% до 20%), підключення або ремонту комунальних послуг/зв'язку (з 37% до 26%), оформлення й отримання соціальних виплат (з 7% до 3%) та державними медичними закладами (з 65% до 63%).*
- 3.3. Значна частка опитаних ініціює хабарництво задля прискорення вирішення власної справи або для того, щоб чиновник «закрив очі» на певні порушення. Часто така поведінка не розцінюється громадянами як корупційна. Найчастіше з пропозицією хабара звертаються до представників закладів середньої освіти (64%), державної медицини (39%), ДАІ (31%) та вищих навчальних закладів (37%). *За минулі два роки найбільше скорочення пропозиції хабара спостерігається при контактах з державними нотаріусами (з 11% до 5%), з представниками судової системи (з 14% до 9%), ДАІ (з 35% до 31%), підключення та ремонту комунальних послуг (з 15% до 11%), оформлення й отримання соціальних виплат (з 7% до 3%), при реєстрації або приватизації об'єктів нерухомості (з 12% до 9%).*
- 3.4. Використання особистих зв'язків як «м'якої» форми корупції знаходиться десь між вимаганням та добровільним хабарництвом. *За останній рік використання особистих зв'язків зросло в сфері регламентації підприємницької діяльності (з 23,6% до 25,2%), земельних відносин (з 16,7% до 18,7%), в системі державного нотаріату (з 6% до 11,5%) та у вищих навчальних закладах (з 21,9% до 26,9%). Використання особистих зв'язків зменшилось в судовій системі (з 22,8% до 17,7%), митниці (з 16,4% до 14,0%) та при реєстрації або приватизації об'єктів нерухомості (з 21,6% до 17,1%).*
- 3.5. Як було помічено в дослідженні 2007 року, вимагання хабара трапляється вдвічі частіше, ніж його добровільна пропозиція з боку населення. Реальний досвід вимагання хабара громадяни отримують під час кожного п'ятого контакту з чиновником, однак самі ініціюють хабарництво лише в 10% випадків. До використання особистих зв'язків населення вдається частіше, ніж до пропонування хабарів, — приблизно в 14% випадків.
- 3.6. Молодь та громадяни з вищим рівнем освіти та доходу частіше стикаються з вимаганням, але і частіше вдаються до добровільного хабарництва.

4. Зміни реального досвіду зіткнення з проявами корупції у трьох секторах

4.1. Корупція в системі охорони здоров'я:

- Заклади охорони здоров'я користуються найбільшим попитом населення: до них за рік звертається понад 2/3 населення.
- За два роки практично не змінилась ситуація з хабарництвом у сфері охорони здоров'я: близько половині хворих доводиться самим забезпечувати себе ліками та інструментами під час прийому в лікаря, а 19% вважають, що їх до цього не примушують; також близько половини (47%) були змушені робити грошові внески до лікарняних фондів, а третина пацієнтів зробила це з власної волі; у 28% безпосередньо вимагали неофіційної сплати за отримані послуги, і половина пацієнтів самі пропонували медичному працівникові таку оплату.
- Відповідальність за корупцію в медичній сфері громадяни України схильні покладати на державу, радше аніж на працівників галузі, вважаючи, що подолати корупцію допоможе виділення додаткових бюджетних коштів на медицину. Разом з тим останніми роками громадяни стають все більше переконані в тому, що звільнення корупціонерів з посад та посилення адміністративної відповідальності за корупцію є найкращим способом подолання корупції в державному медичному секторі.

4.2. Корупція у школах:

- Із 23% опитаних, які мають дітей шкільного віку, значна частка втягнута в різного роду корупційні дії.
- Поширеність корупційних практик у цій сфері практично не змінилась за два роки. Основним різновидом корупції є здавання грошей у фонди школи або класу (55%), сплата за ремонт класу (55%) та здавання коштів на квіти або подарунки вчителям (30%). Останнє ще частіше (53%) здійснюється батьками з власної ініціативи. Досить рідко (до 3%) батьки зізнаються, що вдавались до нечесних кроків задля забезпечення своїй дитині кращих оцінок або відзнаки за навчання.
- Як і щодо медичної сфери, батьки вважають, що подолання корупції у школах має здійснюватись через виділення більших коштів на освіту з державного бюджету.

4.3. Корупція в ДАІ:

- Частка тих респондентів, які мали контакти із ДАІ, дещо зросла за останні два роки, адже в Україні з кожним роком зростає кількість автолюбителів.
- Ситуація з хабарництвом у ДАІ залишається складною і практично не змінилась за період, що минув. Найбільш поширеним різновидом корупційних дій при контактах з працівниками ДАІ залишається неофіційна платня при порушенні правил дорожнього руху. При цьому 35% автовласників роблять це на вимогу інспектора, а 23% самі ініціюють хабарництво. Намагаються обійти встановлену процедуру техогляду машини третина автовласників: 19% під тиском, а 15% — добровільно. Це ж стосується й отримання водійських прав: від 16% позивачів вимагають оплати, а 12% самі до цього спонукають.
- На відміну від представників медицини та середньої школи, працівники ДАІ не надто викликають співчуття в населення України, відтак громадяни рекомендують посилення покарання за корупцію та зловживання як найкращий спосіб боротьби з хабарництвом.

5. Реагування на прояви корупції

- 5.1. Жертви корупції, як правило, не вдаються до захисту своїх прав. Основною причиною неоскарження дій посадовця залишається впевненість, що така спроба все одно буде марною.

- 5.2. З іншого боку, 36% опитаних вказали, що вони готові відстоювати власні права при зіткненні з корупціонером — це значуще більше, ніж зафіксувало опитування 2007 року (33%). Найактивніша група, як і раніше, переважно представлена чоловіками, молоддю, громадянами з вищим рівнем освіти й добробуту. Тобто, це та сама група, яка має найбільший досвід корупції.
- 5.3. Найбільш активними щодо викриття корупції, на думку населення, залишаються ЗМІ: 27% громадян обізнані про діяльність ЗМІ щодо розслідування та висвітлення корупційних випадків. Менша частка (від 18,9% у 2007 році до 21,7% у 2009 році) знає про антикорупційну діяльність Кабінету Міністрів, з тимчасовим зростанням у 2008 році (до 31,3%). Як і раніше, заходи, вжиті місцевими органами влади, видаються населенню найефективнішими, проте сприйняття ефективності усіх інших антикорупційних програм дещо знизилась за останній рік.
- 5.4. Уявлення жителів України про різновиди дій, які можуть бути найбільш ефективними для подолання корупції, дещо змістились за останні два роки в бік більш жорстких методів боротьби. Зокрема, зросла підтримка таких заходів, як посилення кримінальної відповідальності чиновників за корупцію і звільнення чиновників з роботи із заборону в подальшому обіймати подібну посаду. Та попри це основною перепорою в подоланні корупції населення продовжує вважати існування інституту недоторканності депутатів Верховної Ради.

1. Вступ

Низка опитувань громадської думки, об'єднаних під назвою «**Стан корупції в Україні**», є частиною проекту «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні “Тідна Україна”», спрямованого на розширення та посилення ролі громадськості у боротьбі з корупцією в Україні. У даному звіті представлені порівняльні результати ідентичних досліджень щодо стану корупції, проведених у 2007, 2008 та 2009 роках з метою моніторингу змін або тенденцій у сприйнятті й досвіді зіткнення з корупцією громадян України протягом періоду впровадження Порогової програми Корпорації «Виклики Тисячоліття» (МСС), яка мала на меті втілення антикорупційних реформ.

Порогова програма МСС для України, яка розпочалась у грудні 2006 року і завершується у вересні 2009 року, передбачає запровадження реформ у багатьох державних секторах з метою зниження й запобігання корупції. Зокрема, окремі складові Програми впроваджуються в судовій сфері, у сфері вступу до вищих навчальних закладів, у секторі державного регулювання підприємницької діяльності, зокрема, дозволів на операції з землею і будівництво, а також в сфері розробки етичних і адміністративних стандартів роботи державних службовців.

Три загальнонаціональні дослідження були здійснені Київським міжнародним інститутом соціології під керівництвом Менеджмент Системз Інтернешнл (MSI) та за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Базове дослідження було проведене у лютому–березні 2007 року (n = 10580)¹. Проміжний замір був здійснений у березні–квітні 2008 року (n = 2013). Фінальне опитування проводилось у лютому–березні 2009 року (n = 10577). З більшості питань цей звіт порівнює дані 2007 та 2009 років, оскільки обсяги вибірки цих двох досліджень дають можливість провести ґрунтовніший аналіз, у тому числі для окремих областей України. Однак ми також надаємо результати проміжного дослідження 2008 року, коли вони допомагають пояснити суть питання або розкривають цікаву динаміку.

Методологія дослідження

Основною метою всіх трьох досліджень був збір кількісної інформації з таких питань:

- ставлення дорослого населення України до проблеми корупції;
- досвід населення щодо корупції;
- оцінювання населенням достатності й ефективності антикорупційних заходів, запроваджених органами влади та іншими учасниками;
- готовність населення долучатися до антикорупційної діяльності.

Вибірка, розроблена для кожного з трьох досліджень, є репрезентативною для дорослого населення (віком 18 років і старше) України в цілому та її окремих регіонів. Дані досліджень 2007 та 2009 років також є репрезентативними для кожної області України, в тому числі АР Крим та міста Києва. Дослідження проводились за випадковою багатоступінчастою вибіркою з квотним відбором на останньому етапі. На першому етапі формування вибірки в межах кожної області та АР Крим випадковим чином були відібрані населені пункти пропорційно до кількості населення в них. Другий етап передбачав випадковий відбір поштових відділень на території відібраних населених пунктів. На території кожного з відібраних поштових відділень випадковим чином відбирались вулиці, будинки та квартири. Останнім етапом був відбір респондента в

¹ Management Systems International (2007) *Corruption in Ukraine: 2007 Baseline National Survey for the MCC Threshold Country Program*. Kyiv: MSI (May 10).

межах домогосподарства і безпосереднє проведення опитування. Отримані дані зіставлялись із даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Основні характеристики всіх трьох досліджень наведені в табл. 1.

Таблиця 1. Основні характеристики досліджень

	Базове дослідження (2007 рік)	Проміжне дослідження (2008 рік)	Фінальне дослідження (2009 рік)
Польовий етап	21 лютого — 21 березня, 2007	26 березня — 9 квітня, 2008	19 лютого — 24 березня, 2009
Обсяг вибірки	10 580	2 013	10 577
Теоретична похибка вибірки (для України в цілому)	1,0%	2,2%	1,0%

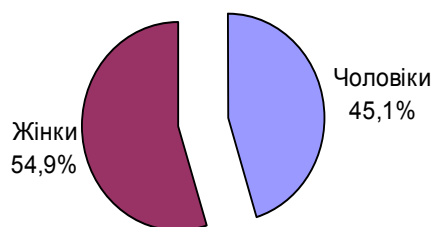
Опитування проводились за допомогою індивідуального особистого інтерв'ю з використанням ідентичного інструментарію. Загалом респондентам ставились 44 запитання про довіру до органів влади різних рівнів, про серйозні проблеми, що стоять перед Україною, про поширеність корупції в органах влади, ключових секторах та інституціях, про реальний досвід безпосереднього зіткнення з проявами корупції, про джерела інформації про корупцію та ефективність різних способів реагування на прояви корупції, що вживаються державою, а також про власну готовність протидіяти корупції.

Загальні характеристики вибірки дослідження 2009 року

Загалом розподіл респондентів дослідження за ключовими демографічними характеристиками відповідає складу населення, зафіксованому офіційною статистикою. Серед загальної кількості опитаних 54,9% становили жінки, 45,1% — чоловіки. Майже 32% опитаних були особами пенсійного віку (55 років і старші для жінок та 60 років і старші для чоловіків). Респонденти представляли всі рівні освіти. Середній розмір домогосподарств опитаних становив 3,1 особи. Детальний розподіл опитаних за основними демографічними характеристиками наведений на графіках 1–4.

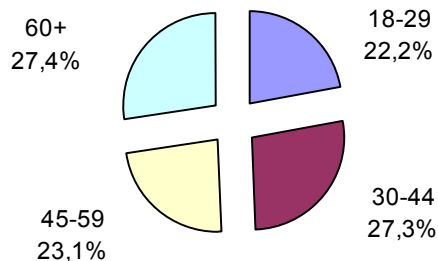
Графік 1

Розподіл респондентів за статтю

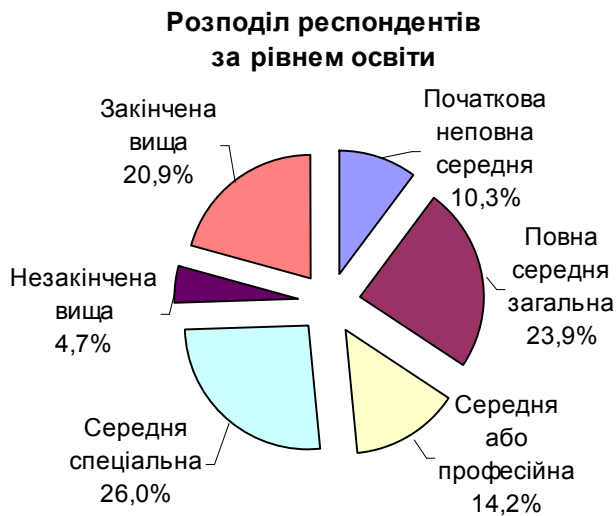

Графік 2

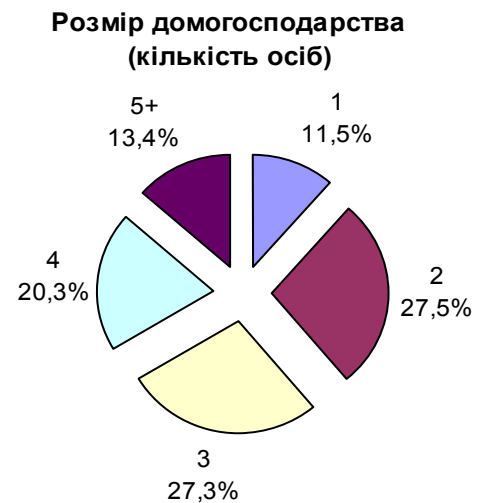
Розподіл респондентів за віковими групами

Графік 3

Графік 4

Працюючі становили 43% всіх опитаних, включаючи 2,4% самозайнятих та 2,1% працюючих пенсіонерів. Структура працюючих за типом підприємств така: 16,2% — зайняті на державних підприємствах, 29,7% — у державних установах, 45,1% — у приватних компаніях, 7,6% — на підприємствах змішаного типу. Категорію непрацюючих (разом це 57% населення) становили пенсіонери (30,9%), безробітні (12,2%), домогосподарки (8,3%), студенти (3,8%) та непрацездатні (1,7%).

Розподіл опитаних за сумарним доходом домогосподарства наведений у табл. 2.

Таблиця 2. Розподіл респондентів за сумарним доходом домогосподарства.

Менше ніж 500 грн	3.0%
500 – 800 грн	13.3%
800 – 1000 грн	8.9%
1000 – 1500 грн	19.2%
1500 – 2000 грн	15.6%
2000 – 2500 грн	11.8%
2500 – 3000 грн	8.5%
3000 – 4000 грн	7.5%
Більше ніж 4000 грн	4.2%
Не знаю	8.0%

На графіках 5–6 подані розподіли опитаних за регіоном проживання й типом населеного пункту.

Області поділені на регіони так:

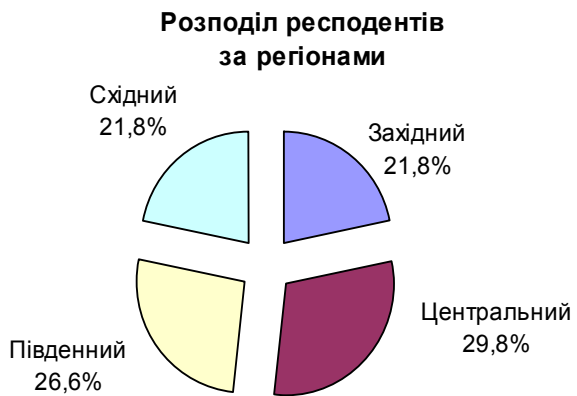
Західний регіон – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області.

Центральний регіон – місто Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська та Чернігівська області.

Південний регіон – АР Крим, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська та Херсонська області.

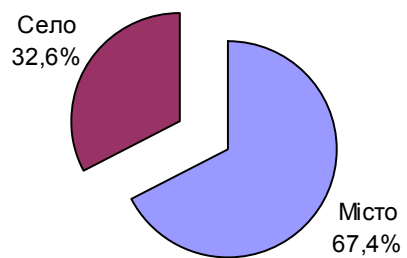
Східний регіон – Донецька, Луганська та Харківська області.

Графік 5

Графік 6

Розподіл респондентів за типом населеного пункту

2. Ставлення до влади

Щоб висвітлити питання ставлення та досвіду корупції в загальному контексті, респондентам спочатку був запропонований ряд запитань щодо оцінювання роботи влади різних рівнів, а саме довіри до органів влади, їхньої відповідальності за боротьбу з корупцією та політичної волі в її подоланні.

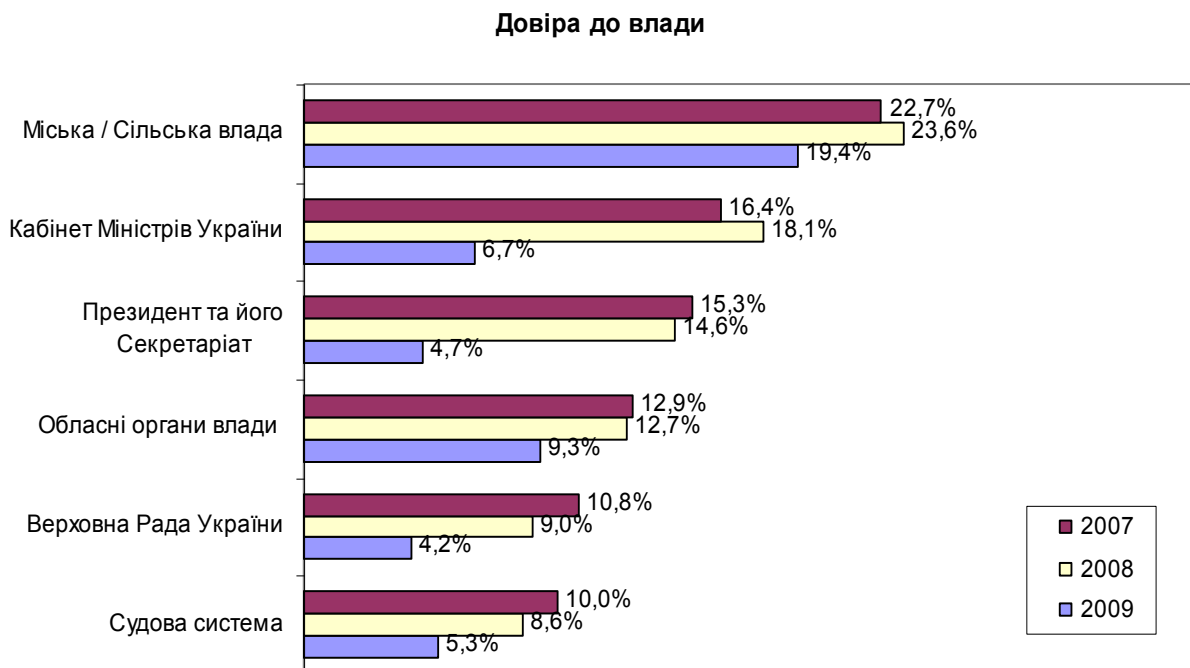
Довіра до влади

Довіра до влади залежить від багатьох чинників: сприйняття ефективності роботи влади, наявності економічного зростання, ефективності управління, відкритості і прозорості діяльності посадовців, а також, серед іншого, уявлень про корумпованість і реального досвіду корупції.

У період з 2007 до 2008 року не відбувалось жодних помітних змін щодо довіри до влади, однак у 2009 році ми спостерігаємо значне падіння рівня довіри до органів влади усіх рівнів (графік 7). При цьому найбільшою довірою населення користуються місцеві органи влади, хоча їм тією чи іншою мірою довіряє лише п'ята частина опитаних.

Найбільше падіння спостерігається у ставленні до Президента та його Секретаріату та Кабінету Міністрів, яким довіряють лише близько 5–7% населення в 2009 році проти 15–16% у 2007 році. Обласні органи влади мають більше підтримки, ніж Президент і Кабмін, а судова система, яка в 2007 році посідала останнє місце в цьому рейтингу, тепер користується навіть трохи більшою довірою, аніж Президент та його Секретаріат. Верховній Раді довіряють навіть менше, ніж Президенту та його Секретаріату, — 4,2%.

Графік 7

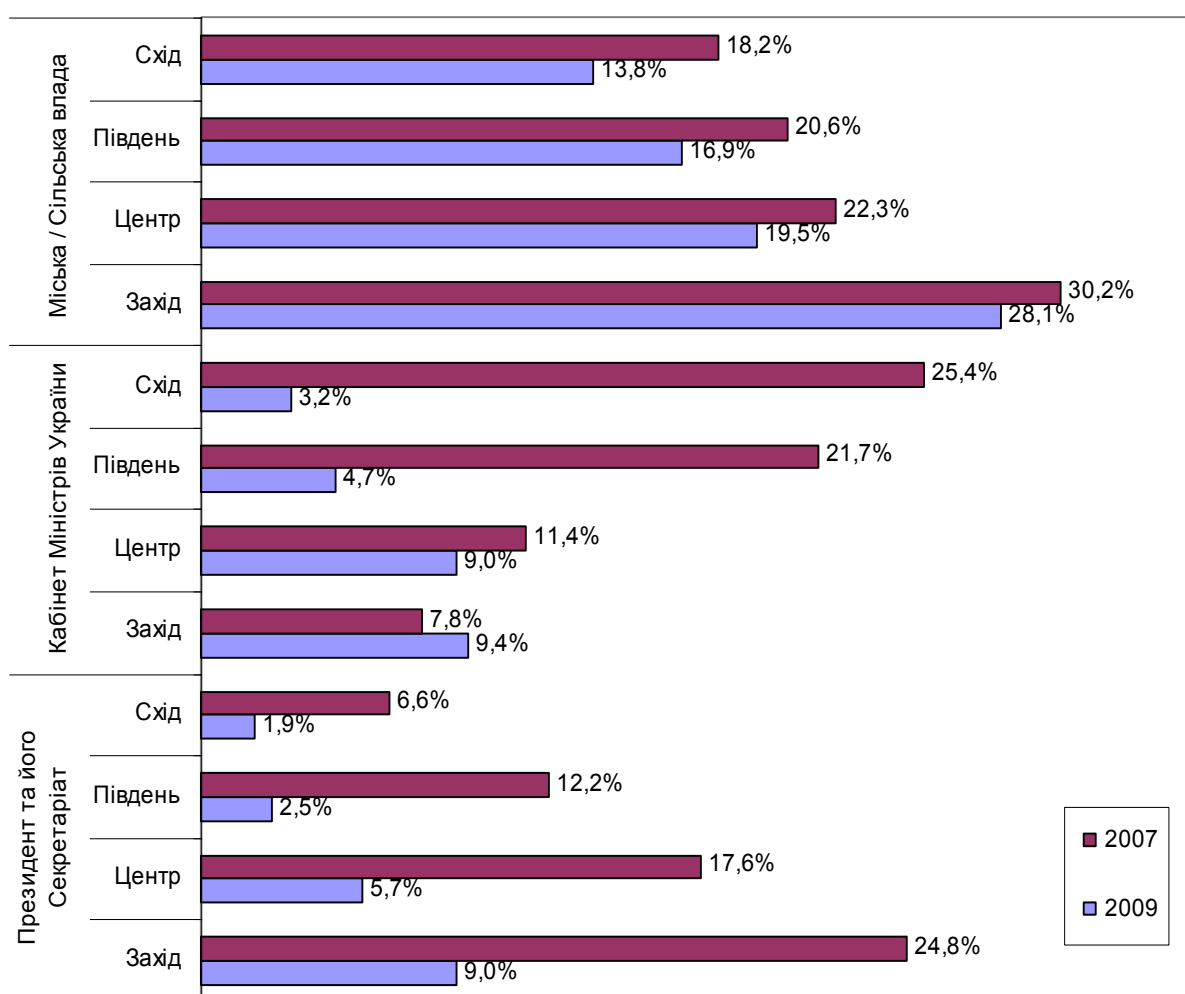
3: Наскільки Ви довіряєте таким органам та гілкам влади?

Регіональні відмінності у довірі до Кабінету Міністрів загалом відповідають структурі електоральних уподобань періоду 2005–2008 років. За два роки, що минули від часу базового дослідження, в Україні відбулися певні зміни в політичній структурі країни, що

потенційно могло вплинути на зміну рівня довіри населення до органів влади. Унаслідок проведення дострокових виборів до Верховної Ради у вересні 2007 року кардинально змінився склад правлячої коаліції у парламенті, а відтак змінився і керівник уряду (замість Прем'єр-міністра Віктора Януковича уряд очолила Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко). Згідно з даними 2007 року, Кабінету Міністрів найбільше довіряли мешканці східних областей, а Президенту України — західних. Тепер, у 2009 році, обидві ці структури виконавчої влади мають відносно більше підтримки на заході країни, хоча вона далеко не така переконлива, як була раніше. Традиційно мешканці заходу більше довіряють місцевій владі. На графіку 8 відображені найбільш яскраві регіональні відмінності в питанні довіри до влади.

Графік 8

Довіра до влади (регіональний розріз)

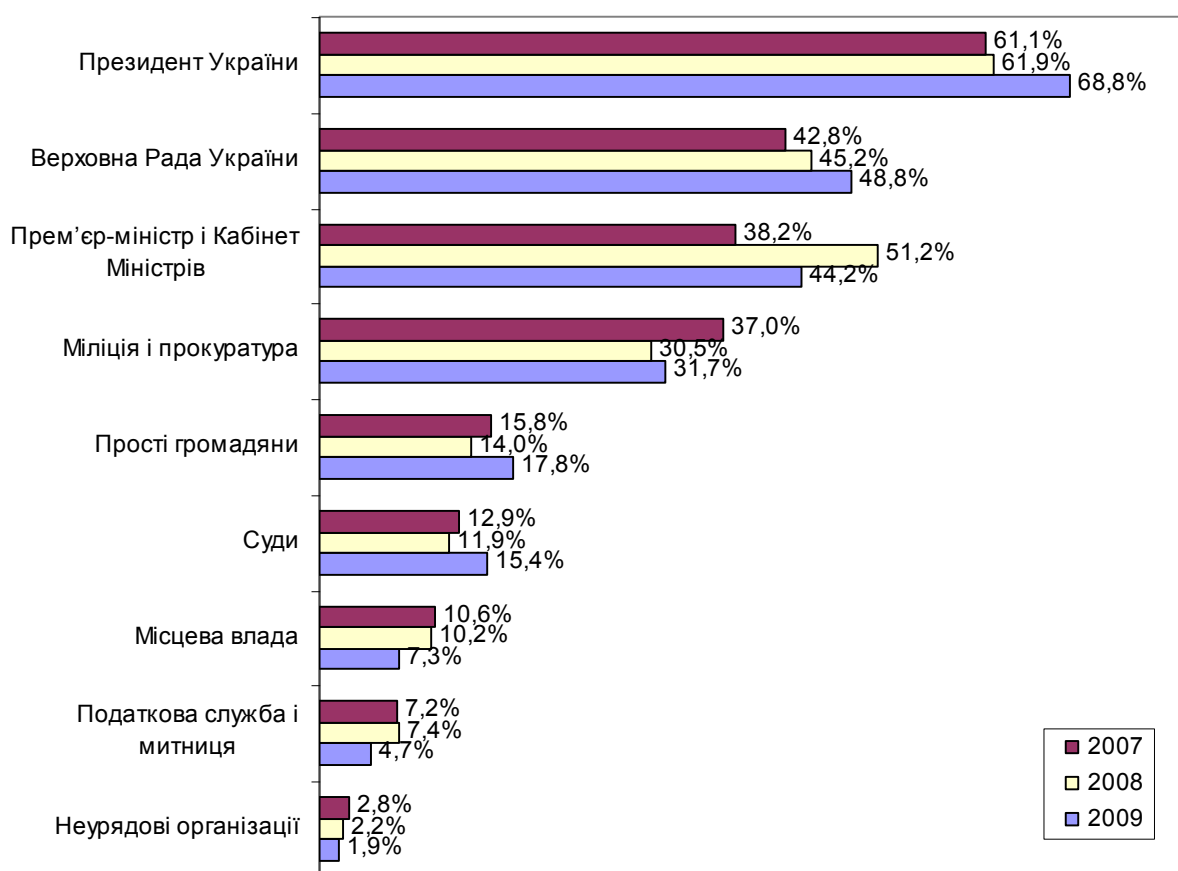
Відповідальність за боротьбу з корупцією

Попри невисокий рівень довіри до інститутів влади, населення України здебільшого продовжує розглядати вищі органи влади як найбільш відповідальні за боротьбу з корупцією. Як і раніше, більшість (68,8%) вважають боротьбу з корупцією обов'язком Президента, причому частка таких людей дещо зросла від 2007 року. Порівняно з попередніми роками збільшилася частка тих, хто покладає відповідальність за боротьбу з корупцією на Верховну Раду (із 42,8% у 2007 році до 48,8% у 2009). Таким чином,

Верховна Рада випередила Кабінет Міністрів в очікуваннях населення щодо відповідних антикорупційних дій. Натомість можна припустити, що Прем'єр-міністр і Кабінет Міністрів не виправдали сподівань населення щодо боротьби з корупцією, що підтверджують зміни частки тих, хто покладав відповідальність на цей орган, протягом періоду дослідження: зростання від 38,2% у 2007 році до 51,2% у 2008 році та наступне падіння до 44,2% у 2009 році. Відтак, уряд опиняється вже на третьому місці в ієрархії відповідальних структур. Також за період, що минув, з 37% до 31,7% знизилась частка тих, хто вважає боротьбу з корупцією завданням насамперед міліції і прокуратури. Показово, що обов'язком пересічних громадян боротьбу з корупцією вважають все ще не більше 18% респондентів, а на організації громадянського суспільства покладають сподівання лише 2% опитаних.

Графік 9

Найбільш відповідальні за боротьбу з корупцією

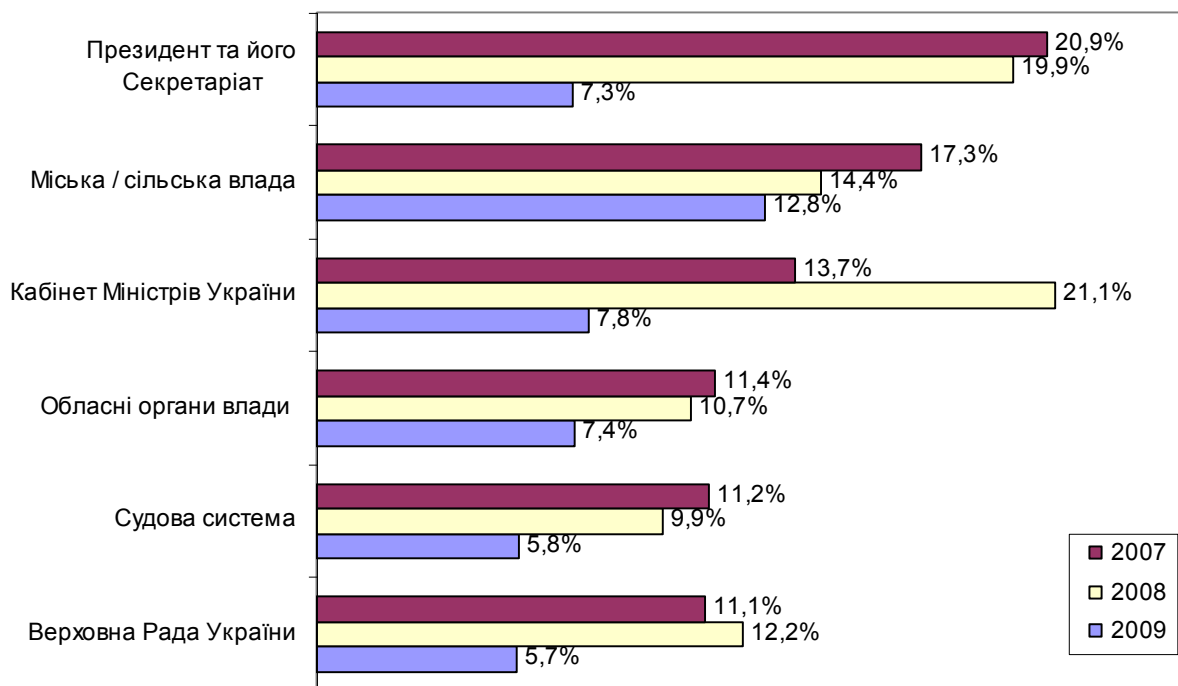

3: На Вашу думку, від кого передусім залежить подолання корупції в Україні?

Бажання влади подолати корупцію

Після зростання в 2008 році відбулось різке скорочення (з 21,1% до 7,8%) у впевненості в тому, що Кабінет Міністрів прагне подолати корупцію. Разом із тим віра в бажання решти органів влади різних рівнів подолати корупцію хоч і була невеликою, проте ще більше скоротилась: близько 13% опитаних відчувають таке бажання з боку місцевої влади, що ж до решти владних органів, то така впевненість у населення не перевищує 7,5%.

Бажання подолати корупцію

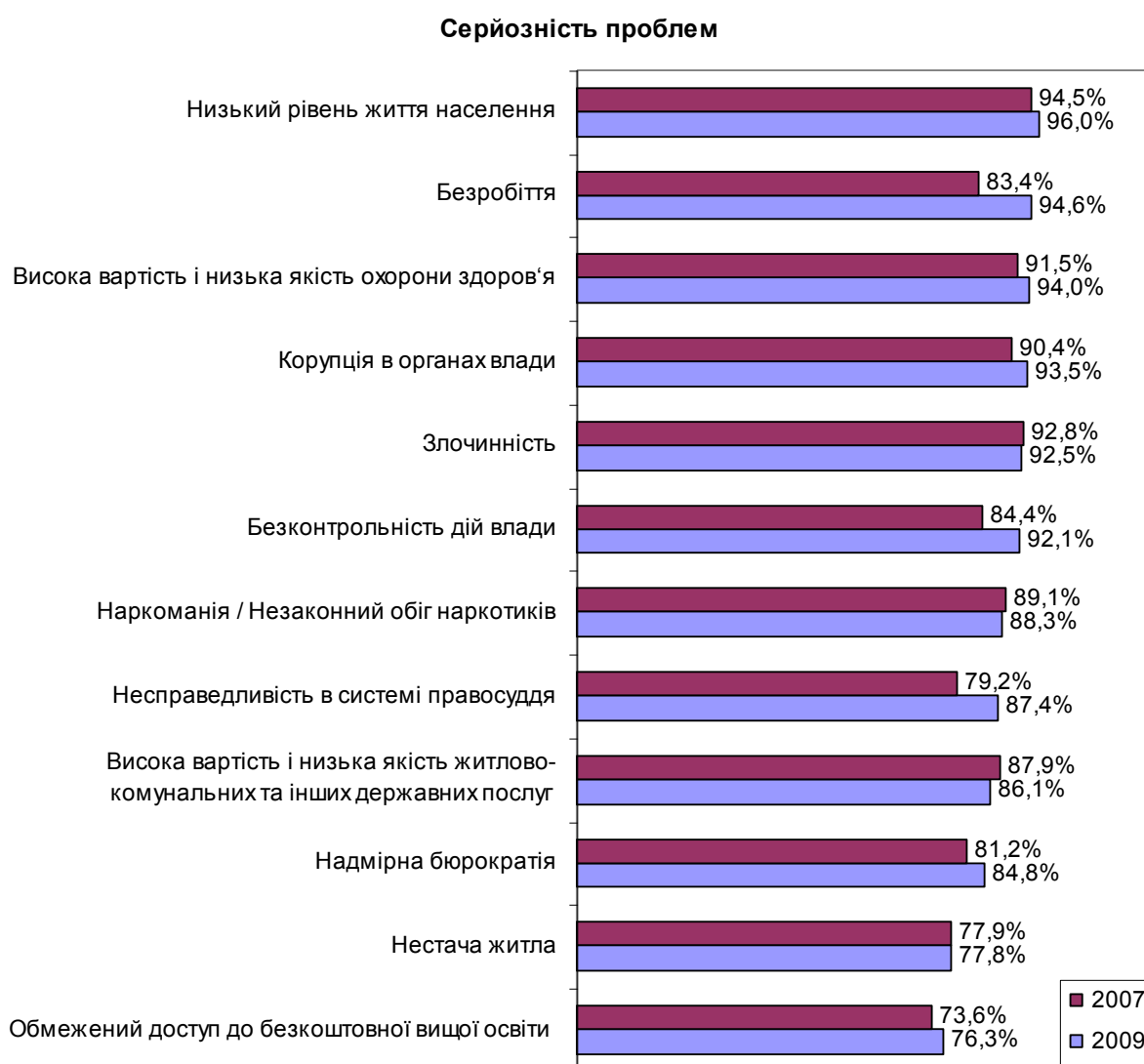

3: Як Ви вважаєте, чи хоче [ОРГАН / ГІЛКА ВЛАДИ] подолати корупцію в Україні?

3. Сприйняття основних проблем

Перш ніж аналізувати окремо стан корупції, розглянемо, яке місце вона посідає серед інших проблем, що стоять зараз перед Україною. У 2009 році переважна більшість респондентів (від 76% до 96%) оцінили проблеми із запропонованого списку як вкрай серйозні. За минулі два роки, на думку громадян України, більшість соціальних, політичних та економічних проблем у країні загострилась. Як і раніше, найбільше занепокоєння викликає низький рівень життя населення (96%), висока вартість і низька якість охорони здоров'я (94%), корупція в органах влади (94%) та злочинність (93%). Зважаючи на світову економічну кризу та її вплив на економічну ситуацію в Україні, значно гострішою стала проблема безробіття, яка увійшла нині до трійки проблем-лідерів. Також порівняно із 2007 роком помітно загострились проблеми безконтрольності дій влади (з 85% до 92%) та несправедливості в системі правосуддя (із 79% до 87%).

Графік 11

3: Як Ви вважаєте, наскільки серйозними є нижче перераховані проблеми для України?

4. Сприйняття корупції

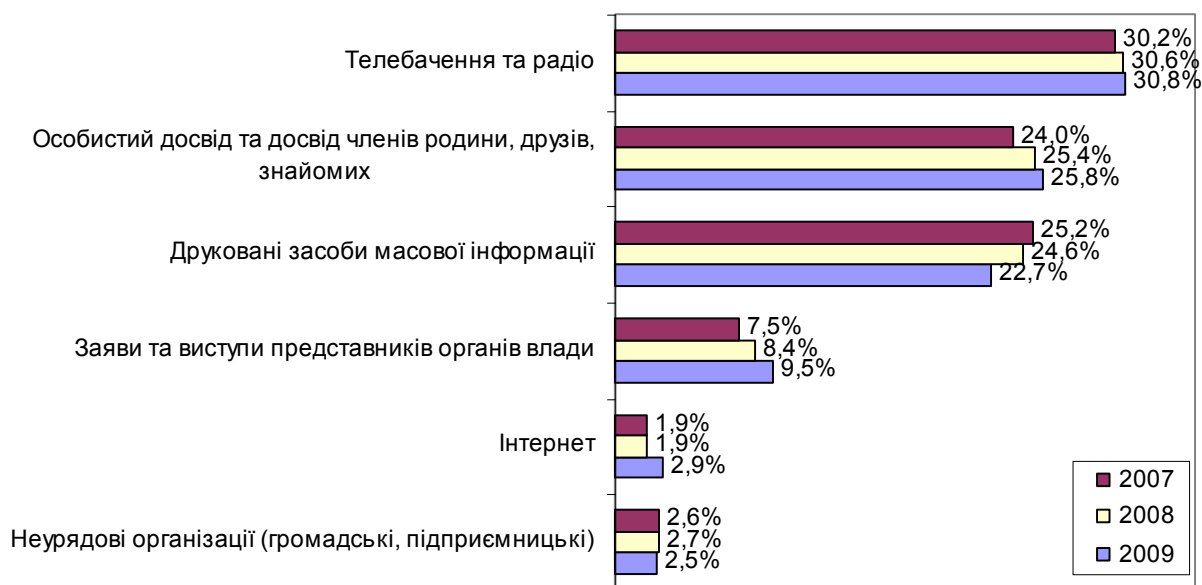
Сприйняття громадськістю рівня поширеності корупції в суспільстві формується як під впливом власного досвіду, так і під дією інформації, отриманої зі ЗМІ, від родичів чи знайомих. Так, навіть не підтверджена фактами, часом така інформація значною мірою формує уявлення людей про серйозність проблеми корупції та ефективність влади у боротьбі з нею.

Джерела інформації про випадки корупції

У структурі джерел, якими користуються жителі України для отримання інформації про питання, пов'язані з корупцією, відбулись дуже незначні зміни. Як і в попередні роки, найвагомим джерелом інформації про корупцію є ЗМІ. Близько третини (31%) респондентів отримують інформацію щодо корупції з телебачення та радіо, близько чверті — з друкованих видань. Останні дещо втратили свою вагомість за останні два роки (з 25,2% до 22,7%). Люди стали частіше звертати увагу на політичні заяви представників влади з приводу корупції (з 7,5% до 9,5%), важливішим джерелом інформації стало неформальне спілкування на тему корупції (з 24,0% до 25,8%) та поступово зростає частка користувачів Інтернету.

Графік 12

Основні джерела інформації про корупцію

3: З яких джерел Ви найчастіше одержуєте інформацію про випадки корупції?

Зважаючи на те, що ЗМІ є основним джерелом інформації про корупцію, принципово важливим є те, що населення переконане в об'єктивності цих джерел. Як і раніше, близько третини респондентів (32%) вірять, що ЗМІ є об'єктивними, а ще 41% — частково об'єктивними.

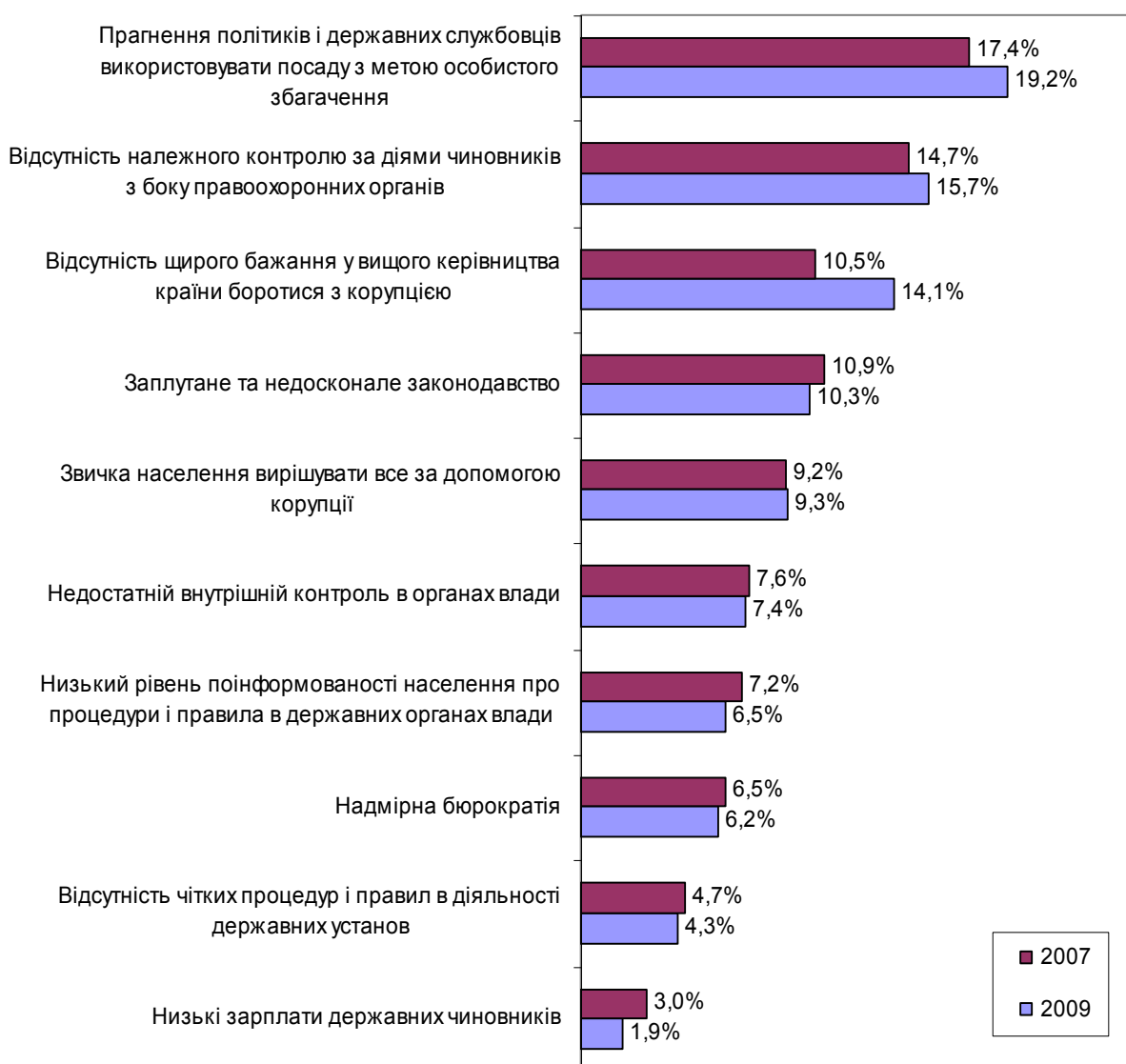
Основні причини корупції

Погляди громадян на основні причини корупції теж виявились досить стійкими в часі. Як і раніше, на думку жителів України, існування корупції обумовлюється багатьма різними причинами. При цьому дві найчастіше згадувані причини корупції не лише зберегли, а й укріпили свої позиції — зловживання службовим становищем серед державних

посадовців, котрі використовують свої посади для власної вигоди (19%), та недосконалість системи контролю за діями посадовців і запобігання корупції з боку правоохоронних органів (16%). Упевненість населення в тому, що саме відсутність політичної волі лідерів подолати такі проблеми є причиною корупції, зростає з 11% до 14% за минулі два роки. Як і раніше, 10% опитаних переконані, що законодавство в Україні занадто складне й недосконале і в ньому існують прогалини, якими користуються корумповані посадові особи. Іще, на думку 9% респондентів, іншою важливою причиною є традиційна звичність корупції в українському суспільстві.

Графік 13

Основні причини корупції

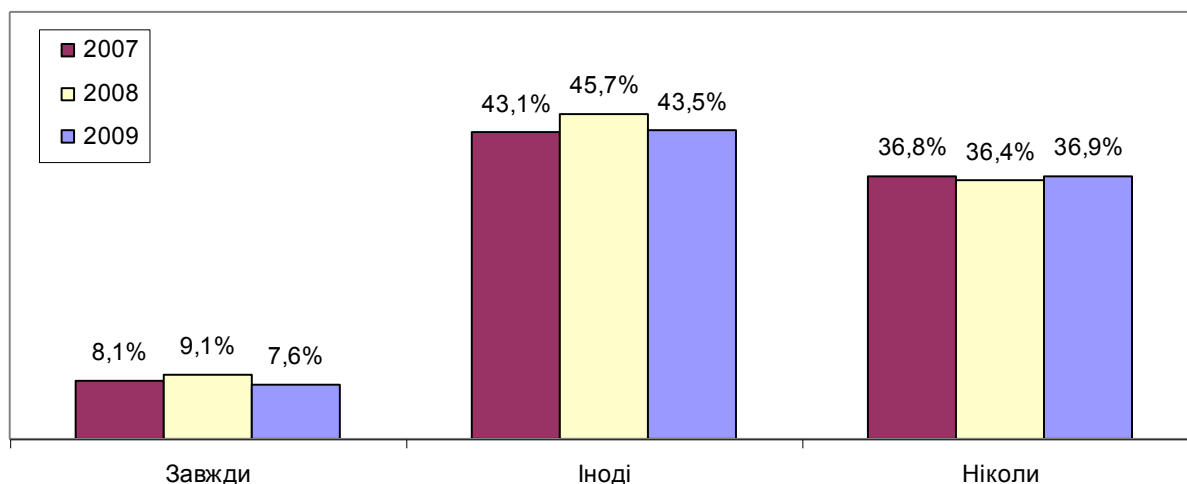
З: Назвіть, будь ласка, три основні причини корупції в Україні, починаючи з найголовнішої.

За минулі два роки не відбулося й суттєвих зрушень у поглядах населення на можливість виправдання корупційних дій, якщо це необхідно для вирішення важливої справи. Близько половини респондентів (що статистично не відрізняється від показників минулих років) вважають, що корупція, іноді або завжди, може бути виправдана як засіб швидкого розв'язання власних проблем. Це ще раз підтверджує висновок про те, що уявлення про практичну вигідність корупційних дій досить міцно закріплені в переконаннях жителів

України. Хоча і відчутна, однак менша частка респондентів (37%) вважає, що корупцію в жодному разі не можна виправдати.

Графік 14

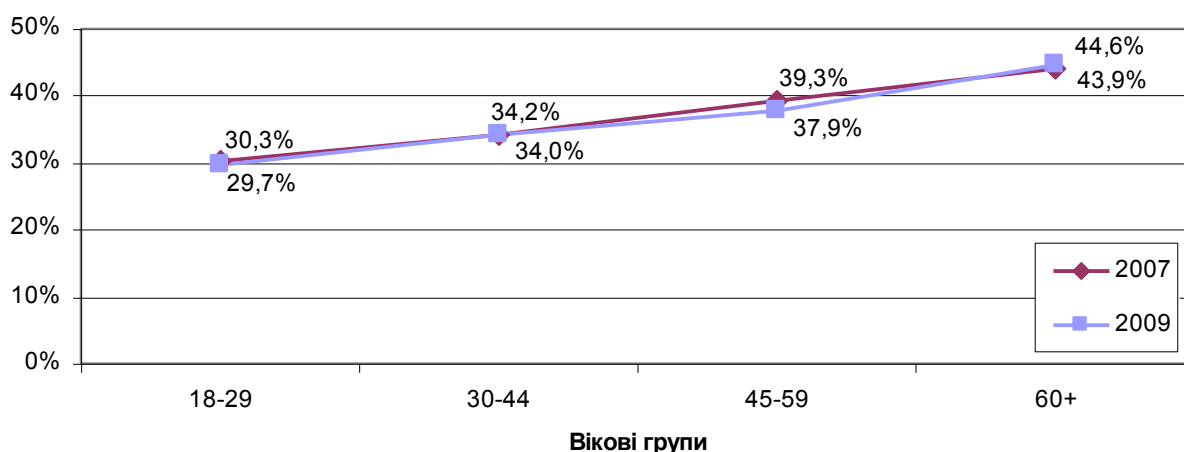
Чи може корупція бути виправданою, якщо це потрібно для вирішення важливої справи?

Як і в попередніх дослідженнях, зберігається чіткий зв'язок між віком і схильністю виправдовувати корупцію. Чим старшою за віком є людина, тим сильнішою є її переконаність у тому, що корупція ніколи не може бути виправданою. Люди молодшого віку частіше сприймають корупцію як відносно корисну поведінку.

Графік 15

Переконаність, що корупцію ніколи не можна виправдати

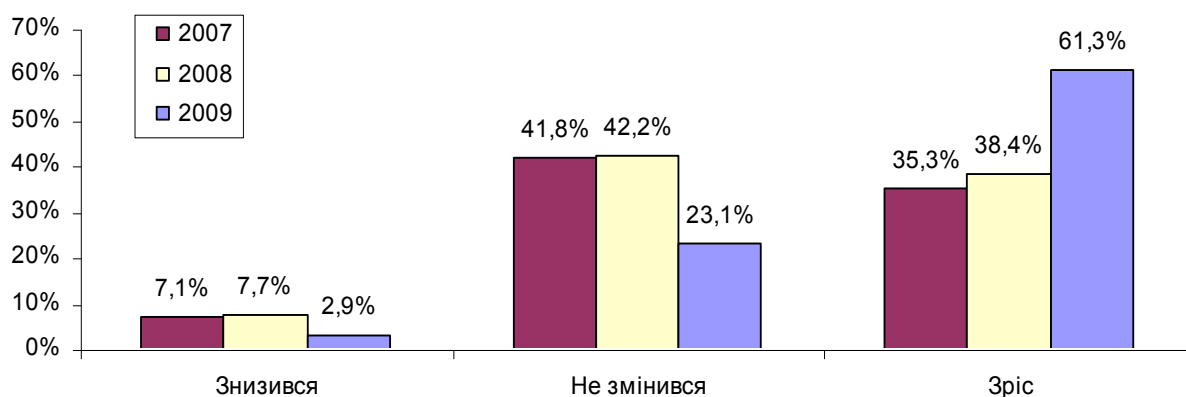
Зміни рівня корупції від 2004 року

Як було помічено раніше, існує зворотний зв'язок між довірою до органів влади та сприйняттям корумпованості суспільства. Аналогічно до того, як уже було відмічене різке падіння рівня довіри до владних структур за останній рік, так спостерігаємо і зростання рівня сприйняття корупції. Як показали дані досліджень 2007 і 2008 років, сподівання на подолання корупції після Помаранчевої революції не були виправдані і вагома частка

опитаних вказала на незмінність рівня корумпованості порівняно з 2004 роком (близько 42%). Протягом же останнього року ситуація значно ускладнилась. Відповідні розчарування та відсутність довіри призвели до того, що частка населення, переконаного в загостренні проблеми корупції від часу Помаранчевої революції, відчутно зросла — з 35% в 2007 році до 61% в 2009 році.

Графік 16

Зміни рівня корупції в Україні від 2004 року

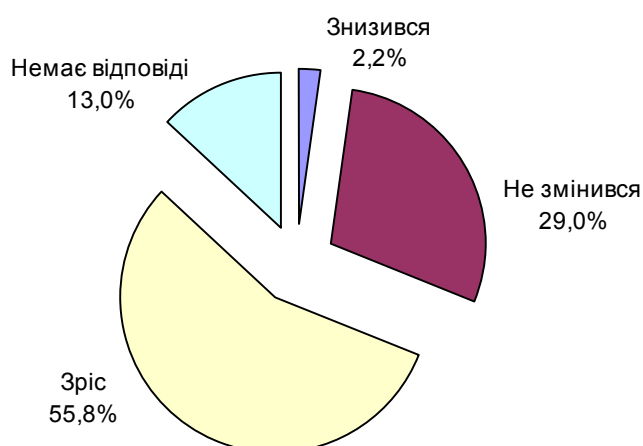

З: На Вашу думку, як змінився рівень корупції в Україні на сьогодні порівняно з 2004 роком?

Для більш точної оцінки ефективності впровадження антикорупційних програм ППУ в дослідженні 2009 року ми запитали респондентів про їхнє сприйняття змін ситуації з корупцією від початку 2007 року, коли розпочинались програми. Результати також невтішні: на думку 29% опитаних, рівень корупції за цей час не змінився, а більше половини (56%) переконані, що він навіть зріс. Водночас варто нагадати, що йдеться виключно про суб'єктивну оцінку, яка не обов'язково базується на знанні фактів корупції.

Графік 17

Зміни рівня корупції в Україні від початку 2007 року

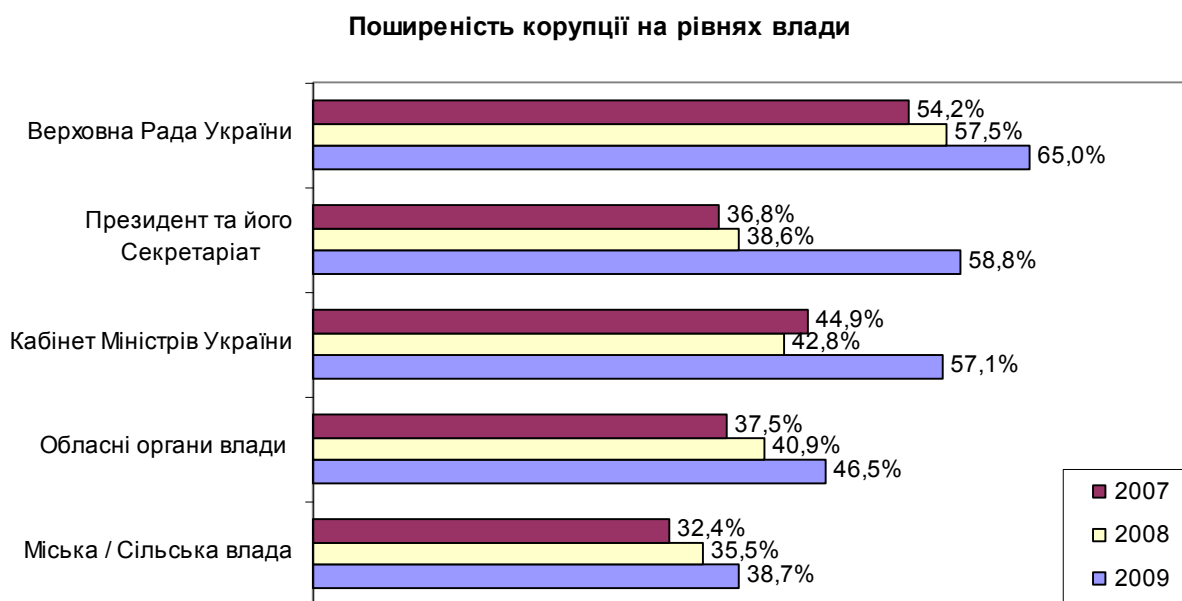

З: А як змінився рівень корупції в Україні на сьогодні порівняно з початком 2007 року?

Поширеність корупції та ефективність запобіжних заходів

Дані досліджень показали, що сприйняття корумпованості владних органів — причому це стосується всіх гілок влади та органів різних рівнів — відчутно посилилось протягом останнього року. Найбільше корупція і надалі панує у стінах Верховної Ради, в цьому впевнені 65% респондентів. Більше половини респондентів сприймають Президента і його Секретаріат та Кабінет Міністрів України як висококорумповані структури. Що стосується Кабміну, то невелике поліпшення ситуації, яке спостерігалось у 2008 році, пов'язане з очікуваннями від нового уряду, досить швидко зійшло нанівець, і рівень сприйняття корумпованості цього органу влади значно виріс. Найнижчий рівень корупції, як і раніше, видається серед органів місцевої влади (39%).

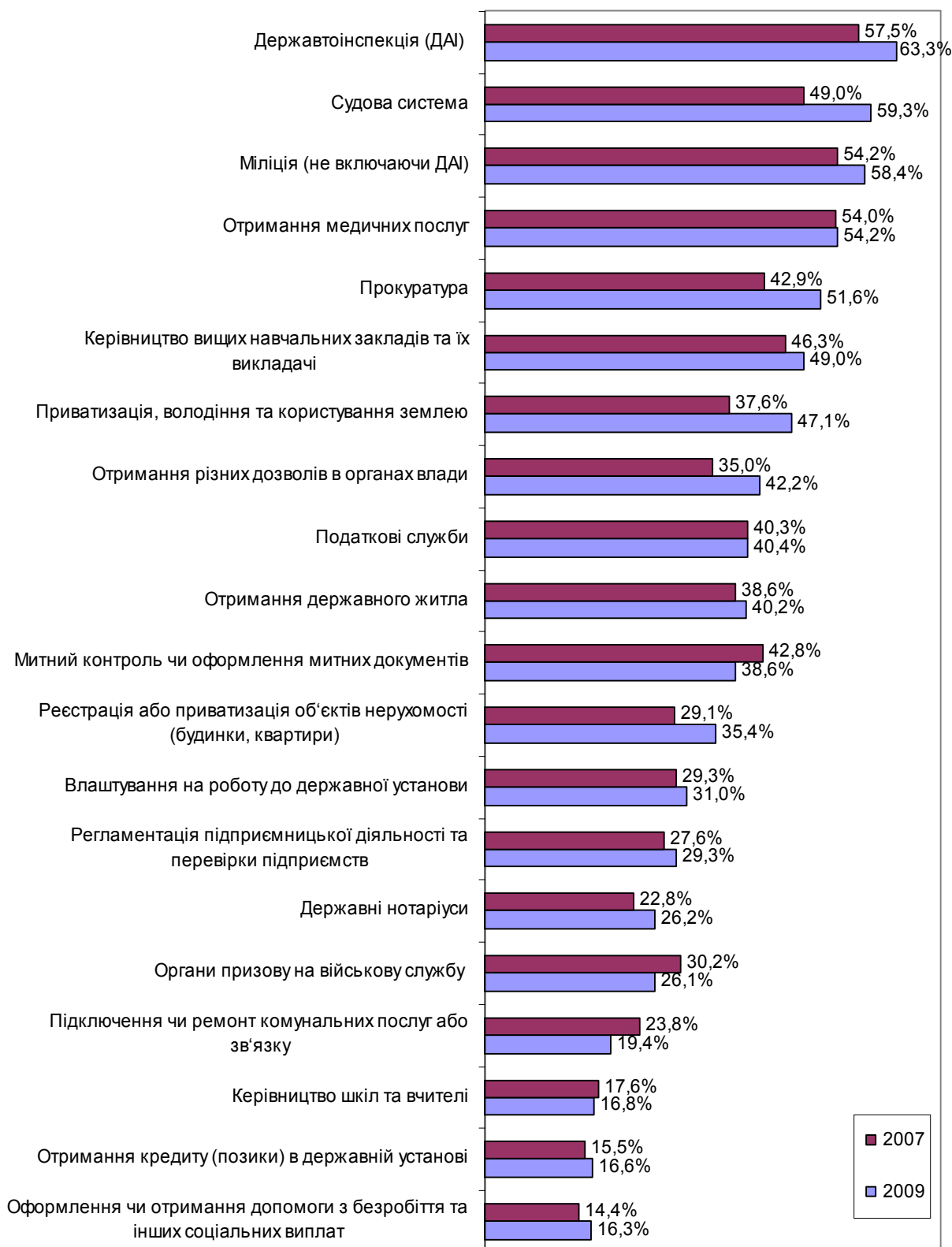
Графік 18

3: На Вашу думку, наскільки поширена корупція в органах влади різних рівнів?

Сприйняття поширеності корупції у різних сферах суспільного життя та державних установах також має тенденцію до зростання. Відповідно до даних 2009 року, порівняно з 2007 роком, зросла частка переконаних у значній корумпованості переважної більшості (14 із 20) представлених у переліку сфер і установ. Наприклад, зросла частка тих, хто вважає значно корумпованими Державтоінспекцію (63%), судову систему загалом (59%), міліцію без ДАІ (58%) та державну медицину (54%). Той факт, що судова система за останній рік за рівнем корумпованості обійшла міліцію та медичні заклади, може бути пов'язаний з гучними корупційними скандалами останніх місяців. Незначне скорочення відповідної частки респондентів відбулось лише щодо таких сфер, як митні послуги (з 43% у 2007 році до 39% у 2009 році), органи призову на військову службу (з 30% до 26%) та підключення або ремонт комунальних послуг (з 24% до 19%).

Поширеність корупції

3: На Вашу думку, наскільки поширена корупція в [СФЕРА ЖИТТЯ]?

Чи пов'язане зростання сприйняття поширеності корупції в окремих сферах зі зниженням рівня урядових антикорупційних заходів або їхньою неефективністю? Порівняльний аналіз даних 2007 і 2009 року показує, що певний зв'язок між цими чинниками існує.

Насамперед, як і в попередні роки, досить невелика частка респондентів володіє інформацією про антикорупційні заходи, яких влада вживає у різних сферах: за даними дослідження 2009 року, частка таких (залежно від сфери) становила від 7,4% до 29,1%, а в 2007 — від 8,8% до 27,3%. При цьому щодо жодної із запропонованих сфер частка обізнаних про антикорупційні програми не зросла. Більшість тих, хто чув про такі заходи (від 49,4% до 85,8% у 2009; приблизно стільки ж — від 51,6% до 80,6% — у 2007), вважає їх до певної міри ефективними.

Таблиця 3. Динаміка уявлень про поширеність корупції, запобіжні дії влади й оцінювання їхньої ефективності*

	Поширеність корупції	Влада вживає заходів проти корупції	Заходи, яких вживає влада, є ефективними**
Державтоінспекція (ДАІ)	↑ (+5,8 в.п.***)		
Судова система	↑ (+10,3 в.п.)		
Міліція (не включаючи ДАІ)	↑ (+4,2 в.п.)		
Отримання медичних послуг		↓ (-3,7 в.п.)	
Прокуратура	↑ (+8,7 в.п.)		
Вищі навчальні заклади			
Приватизація та користування землею	↑ (+9,5 в.п.)	↓ (-3,0 в.п.)	
Отримання дозволів в органах влади	↑ (+7,2 в.п.)		
Податкові служби		↓ (-3,7 в.п.)	
Отримання державного житла		↓ (-3,3 в.п.)	
Митний контроль чи оформлення митних документів	↓ (-4,2 в.п.)	↓ (-4,7 в.п.)	↑ (+3,9 в.п.)
Реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості	↑ (+6,3 в.п.)	↓ (-3,2 в.п.)	
Влаштування на роботу до державної установи		↓ (-3,1 в.п.)	
Регламентация підприємницької діяльності та перевірки підприємств		↓ (-4,3 в.п.)	
Державні нотаріуси	↑ (+3,4 в.п.)		↑ (+18,8 в.п.)
Органи призову на військову службу	↓ (-4,1 в.п.)	↓ (-3,4 в.п.)	↑ (+5,0 в.п.)
Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку	↓ (-4,4 в.п.)		↑ (+9,7 в.п.)
Керівництво шкіл та вчителі			↑ (+3,2 в.п.)
Отримання кредиту (позики) в державній установі			↑ (+4,6 в.п.)
Оформлення чи отримання допомоги з безробіття та інших соціальних виплат			↑ (+5,2 в.п.)

* У таблиці показано зміну ("+" — зростання, "-" — зниження) відповідних показників у 2009 році порівняно з 2007 роком (наведені лише зміни, які перевищують 3 відсоткові пункти***. Всі ці зміни є статистично значущими на рівні $p = 0,05$). Перелік секторів сортовано за зниженням сприйняття рівня корупції.

** Відсоток до тих, хто вважає, що влада вживає заходів у відповідній сфері.

*** Відсоткові пункти (в.п.) показують різницю між відсотками одного й того самого показника, виміряного за різні періоди часу

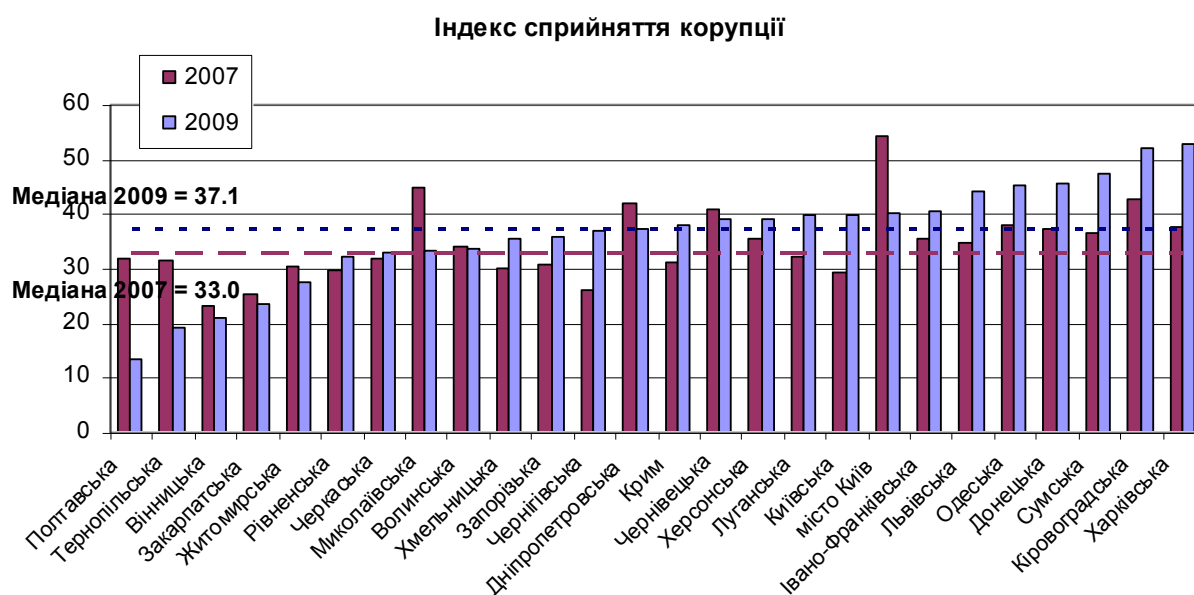
Таким чином, респонденти вважають, що практично в усіх сферах життя влада дещо згорнула свою антикорупційну діяльність порівняно з 2007 роком. У випадку зростання сприйняття поширеності корупції у питаннях приватизації / володіння землею та реєстрації або приватизації об'єктів нерухомості це узгоджується із посиленням переконаності, що влада не вживає достатніх антикорупційних заходів у цих сферах.

Натомість, з іншого боку, за оцінками населення, заходів для подолання корупції в ДАІ або в судовій системі не стало менше — поза тим, рівень сприйняття корупції тут зріс. Тож не можна сказати, що поширення корупції однозначно сприймається як наслідок бездіяльності влади, однак відсутність активних дій влади із подолання корупції у різних сферах робить свій внесок до уявлень про поширеність корупції.

Загальний індекс сприйняття корупції в регіональному розрізі

Індекс сприйняття корупції (ІСК) було обчислено на основі відповідей респондентів на запитання про те, наскільки, на їхню думку, корупція є поширеною у владних структурах України та серед державних службовців. Що більше респондентів вважало, що корупція поширена у 20 різних функціях та секторах, то вищим є середнє значення ІСК (від 100 — найбільшого сприйняття до 0 — найменшого сприйняття корупції). Середнє значення індексу сприйняття корупції збільшилося із 33 у 2007 році до 37 у 2008 році й залишилось на цьому ж рівні в 2009 році. Тобто в уявленнях населення, за останні два роки ситуація із поширеністю корупції в країні відчутно погіршилась. Наразі, в середньому, більше третини всіх основних сфер та інституцій України розглядаються населенням як надто корумповані. У регіональному розрізі найгірша ситуація вимальовується в Харківській та Кіровоградській областях, де більше половини сфер видаються жителям цих областей дуже корумпованими, тим більше, що в сприйнятті населення ситуація відчутно погіршилась за минулі два роки.

Графік 20

Загалом у половині областей України індекс сприйняття корупції населенням зріс більш ніж на 5 пунктів. Навпаки, лідер 2007 року — місто Київ — дещо поліпшив свій імідж. Окрім Києва, відчутне скорочення показника відповідного індексу (на понад 5 пунктів) також спостерігається в Полтавській, Тернопільській та Миколаївській областях.

Загалом аналіз взаємозв'язків, виявлених у дослідженнях 2007–2009 років показує, що сприйняття корупції (виміряне за допомогою ІСК) тісно пов'язане з низкою чинників:

- Уявлення про значну поширеність корупції тісно пов'язане з недовірою до влади на всіх рівнях.
- Чим менше громадяни вважають, що органи влади вживають достатньо заходів проти корупції, тим вищим є ІСК.

- Громадянам, котрі згодні використовувати корупцію у власних інтересах, суспільство видається більш корумпованим, аніж тим, хто менш схильний виправдовувати корупцію.
- Що вищим є ІСК, то більше громадян вважають, що рівень корупції зріс порівняно з 2004 роком.
- Чим більш корумпованим здається опитаним державний сектор, тим більшу готовність вони висловлюють у відстоюванні своїх прав у боротьбі з недоброчесними чиновниками.
- Сприйняття рівня корупції залежить від наявності корупційного досвіду. Ті, хто на особистому досвіді мав справу з корупцією, більш переконані у її поширеності в різних сферах, і органах влади у тому числі.
- Рівень корупції є дещо вищим у сприйнятті чоловіків, людей молодшого віку, людей із вищою освітою, більш заможних і тих, хто живе у містах. Це певною мірою пояснюється тим, що саме представники цих соціально-демографічних груп відносно частіше мають корупційний досвід.

5. Реальний досвід населення щодо корупції

Повідомлення громадян про їхній реальний особистий досвід щодо корупції розкривають природу, рівень та динаміку цього явища, а також є більш надійним індикатором корупції, аніж її сприйняття.

Контакти громадян з органами влади або державними закладами

За минулі два роки практики громадян щодо контактів із органами влади або державними закладами не зазнали помітних змін. Як і раніше, найбільша частка населення має справу з державними медичними установами (67%), ДАІ (23%), загальноосвітніми школами (23%), підключенням чи ремонтом комунальних послуг (20%) та оформленням або отриманням соціальних виплат (17%). З усіх опитаних у 2009 році лише 15% респондентів вказали, що члени їхніх сімей не мали жодних контактів з державними установами впродовж 12-ти місяців, що передували інтерв'ю.

Графік 21

Контакти громадян з органами влади та державними установами

3: Протягом останніх 12-ти місяців чи доводилось Вам або членам Вашої родини стикатись з органами влади або державними закладами з будь-якого питання?

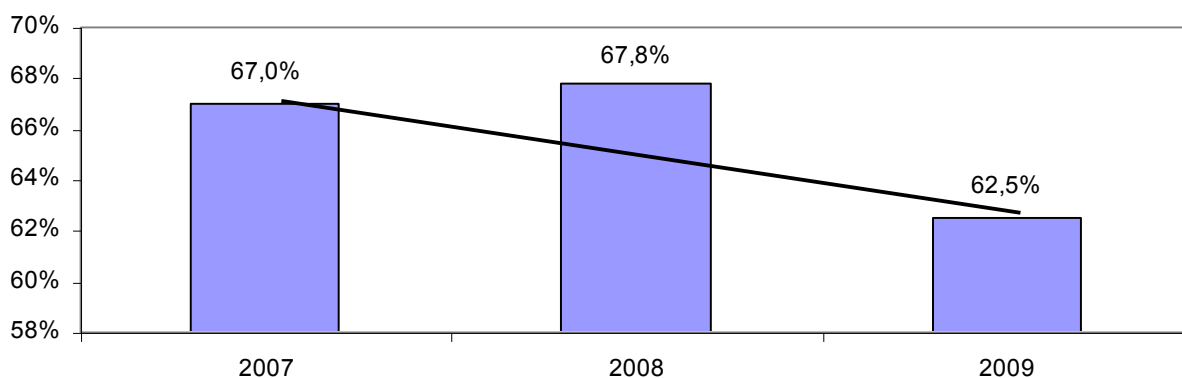
Таким чином, дещо помітно зросла лише частка позивачів до ДАІ, що може бути пов'язане з постійним зростанням кількості автолюбителів в Україні.

Хабарі на вимогу, хабарі добровільні та використання особистих зв'язків (по секторах)

Попри те, що у сприйнятті жителів України міра корумпованості різних секторів та установ дещо збільшилась, рівень реального досвіду зіткнення з корупцією *скорочується*. Загалом частка тих, хто стикався з будь-якими проявами корупції за останній рік, скоротилась на понад 4 відсоткові пункти. Протягом останніх 12-ти місяців 62,5% опитаних або члени їхніх родин були втягнуті в корупційні дії при вирішенні справ з державними посадовими особами (порівняно з 67% в 2007 році).

Графік 22

Частка втягнутих в корупційні стосунки протягом останніх 12 місяців

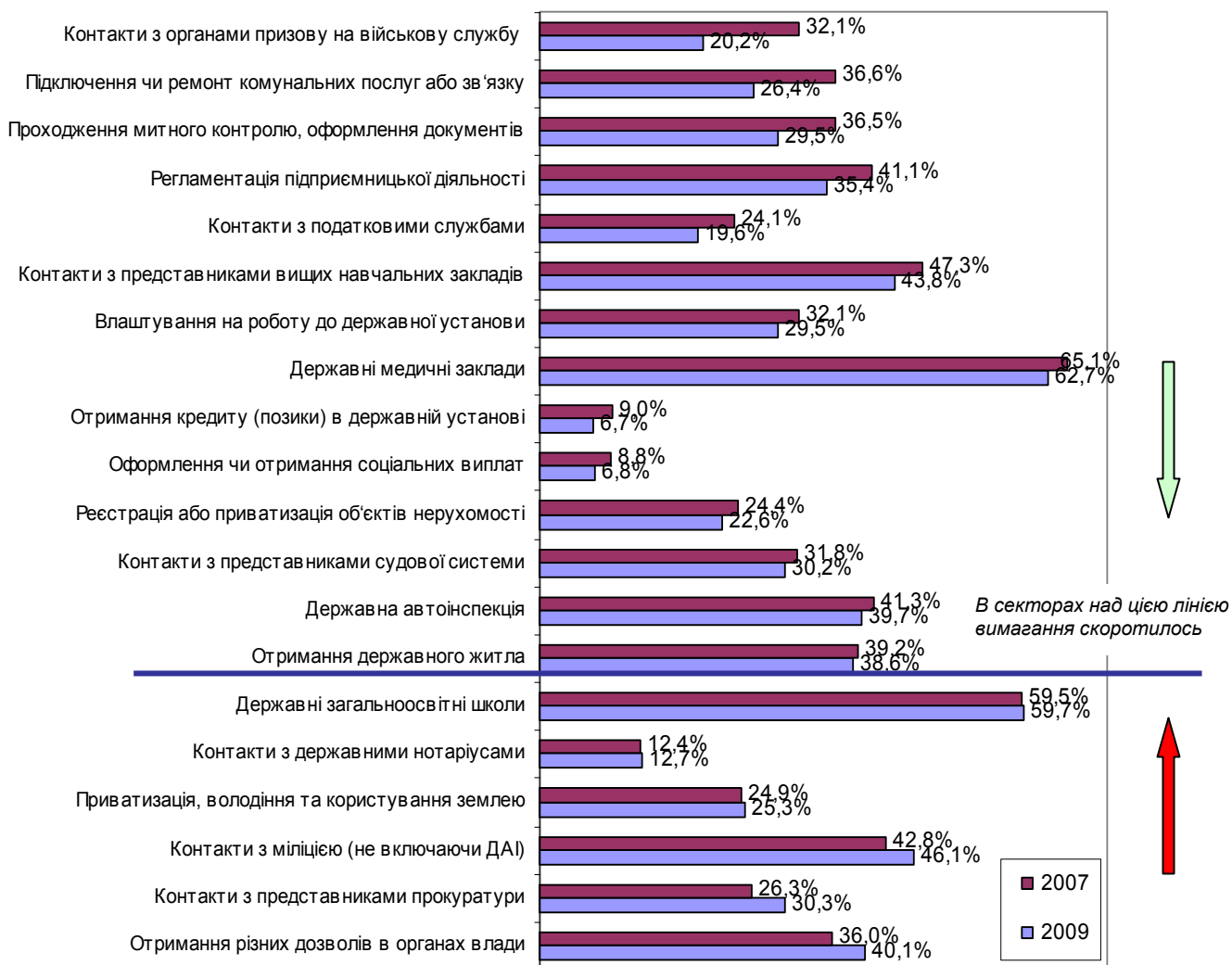
N(2007)=10528; N(2008)=1993; N(2009)=10511

З: Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?

Детальніший розгляд досвіду корупції за окремими секторами демонструє варіативність результатів. В одних секторах рівень вимогань скоротився, а в інших, навпаки, зріс. На графіку 23 сектори відсортовані за зміною досвіду зіткнення з хабарництвом (від найбільшого скорочення до найбільшого зростання).

Частка тих, хто стикався з вимогою хабара, в середньому скоротилась на 2 відсоткові пункти від 2007 року. Статистично значущі відмінності зафіксовані лише щодо таких сфер, як контакти з органами призову на військову службу (скорочення з 32,1% у 2007 році до 20,2% у 2009 році), підключення або ремонт комунальних послуг та зв'язку (з 36,6% до 26,4%), оформлення та отримання соціальних виплат (скорочення з 8,8% до 6,8%) та державні медичні установи (з 65,1% до 62,7%).

Хабарі на вимогу

3: Чи вимагали від Вас або членів Вашої родини хабара (грошей, подарунка, протекції, послуги)?

Громадяни іноді можуть пропонувати хабар з власної ініціативи, навіть коли від них його не вимагають. Подеколи такі вчинки сприймаються як належне, відтак, чиновнику навіть не доводиться нічого вимагати. Отже, частка тих, хто пропонував хабар добровільно, в середньому також скоротилась на 2 відсоткові пункти від 2007 року. На графіку 24 сектори також відсортовані за зміною досвіду пропозиції хабара (від найбільшого скорочення до найбільшого зростання).

Добровільні хабарі

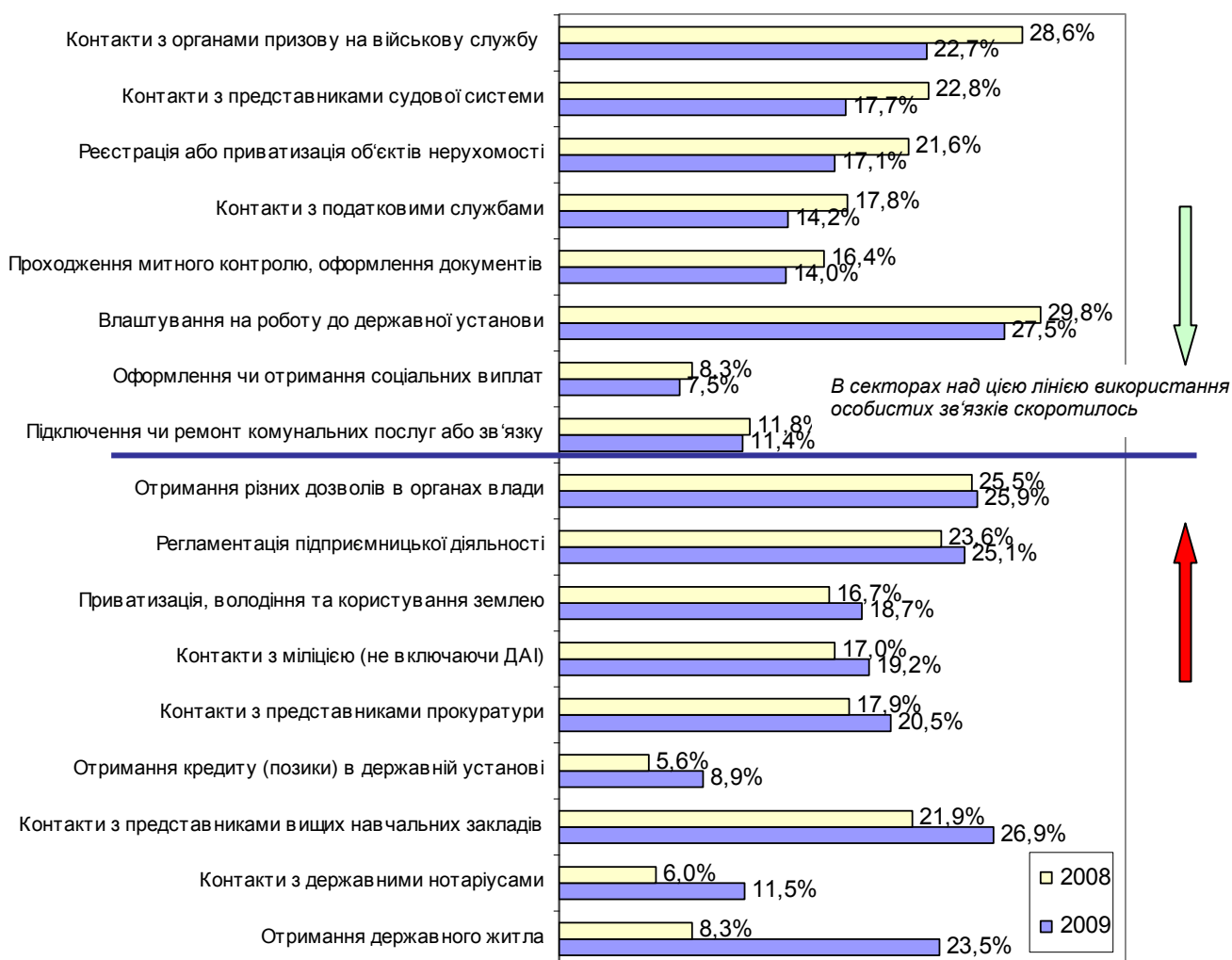
3: Чи пропонували Ви або члени Вашої родини самі хабара (гроші, подарунки, протекцію, послуги) для отримання послуг?

Як і в попередні роки, добровільне давання хабара в середньому трапляється вдвічі рідше, ніж випадки його вимагання. Тут позитивні зміни намітились у таких сферах, як державний нотаріат (скорочення з 11,3% у 2007 році до 5,1% у 2009 році), судова система (з 13,7% до 8,6%), Державтоінспекція (з 35,4% до 31,0%), підключення або ремонт комунальних послуг та зв'язку (з 14,9% до 11,1%), оформлення та отримання соціальних виплат (з 6,6% до 3,2%) та реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості (з 11,9% до 8,8%). Щодо решти сфер, то виявлені відмінності не є статистично значущими.

Додатковий аспект корупційної поведінки — використання особистих зв'язків, кумівства, протекціонізму («блату») для отримання послуг — було вперше включено в дослідження в 2008 році². За даними досліджень, цей різновид корупційних дій трапляється дещо рідше, ніж хабарництво.

² Використання особистих зв'язків не досліджувалось щодо таких сфер: медична система, середня освіта й ДАІ.

Використання особистих зв'язків
(Відсоток до респондентів, котрі мали контакти з відповідними державними установами)

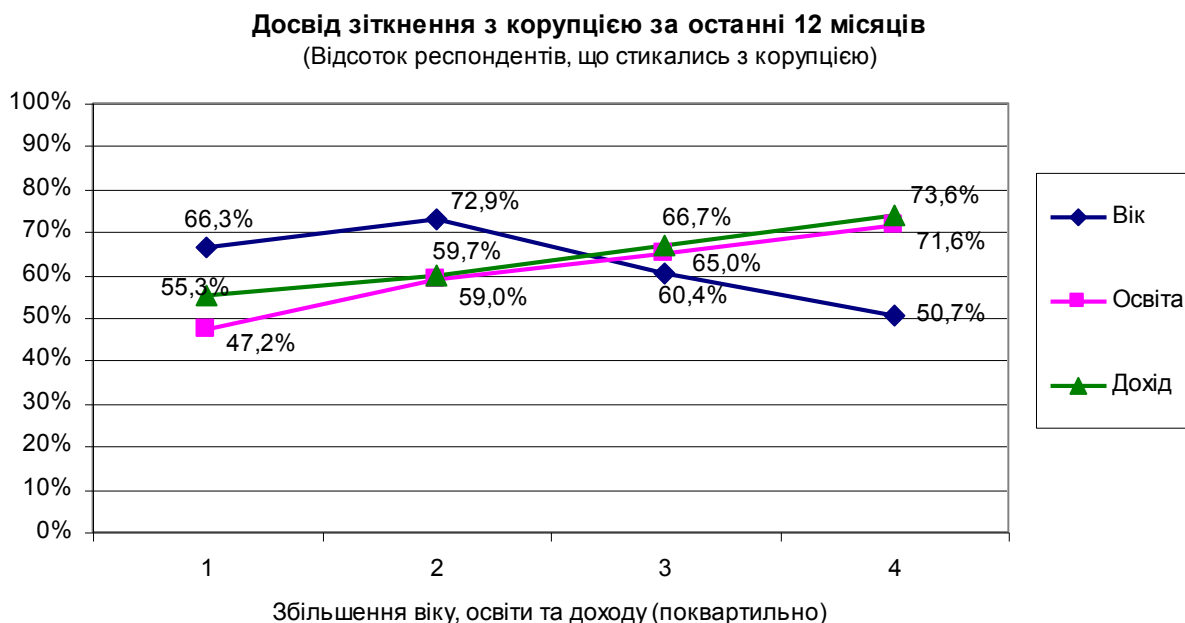
За минулий рік жодних статистично значущих змін у використанні особистих зв'язків задля розв'язання своїх проблем не відбулось. Однак загальна частка тих, хто використовував особисті зв'язки для залагодження власних справ хоча б одного разу, скоротилась із 24,2% до 21,8% від усіх респондентів, які контактували з державними службовцями в різних секторах. Найчастіше особистими зв'язками користуються під час влаштування на роботу до державної установи, під час контактів з керівництвом вищих навчальних закладів, для отримання різних дозволів в органах влади, у сфері регламентації підприємницької діяльності тощо.

Категорії населення, які найбільше потерпають від корупції

Соціально-демографічний профіль тих, хто найчастіше опиняється в корупційних ситуаціях, за результатами дослідження 2007 року, зруйнував певні стереотипи щодо того, що корупція є переслідуванням найбільш вразливих груп, призводячи до їхньої ще більшої маргіналізації. Навпаки, найбільше втягнутими в корупційні дії виявилися громадяни молодшого віку, з вищим рівнем освіти та з вищим рівнем матеріального добробуту. Чи збереглась така ситуація через два роки? Відповідь позитивна: як і раніше,

більший досвід корупції має молодь, більш освічені та більш заможні громадяни. Причому саме молодь і надалі демонструє найвищий показник залученості до корупції.

Графік 26³

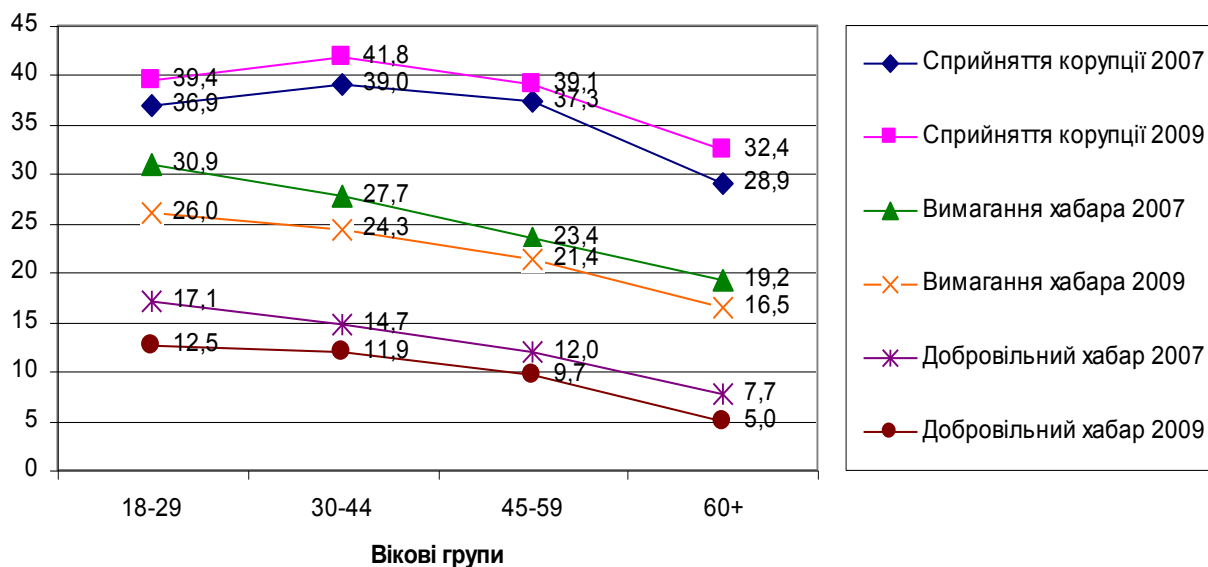

Наступні графіки (графіки 27–29) відстежують зміни в динаміці сприйняття та досвіду корупції за вказаними соціально-демографічними групами, порівнюючи дані досліджень 2007 та 2009 років. За всіма показниками спостерігаємо скорочення корупційного досвіду (як щодо вимагання, так і щодо пропозиції хабара) і водночас зростання сприйняття корупції. Зміни у сприйнятті корупції часто відбуваються повільніше, ніж зміни у корупційному досвіді. Зростання активності державних та недержавних агенцій у рамках упровадження ППУ та пов'язане з цим висвітлення корупції в засобах масової інформації винесли питання корупції на передній план, впливаючи на сприйняття громадськістю рівня корумпованості суспільства. З іншого боку, факт скорочення корупційного досвіду респондентів є позитивним сигналом першого успіху впровадження ППУ та інших ініціатив.

³ Квартилі за віком: I. 18–29 років; II. 30–44 роки; III. 45–59 років; IV. 60 років та старші.
Квартилі за рівнем освіти: I. Початкова або неповна середня; II. Середня загальна або професійна;
III. Середня спеціальна; IV. Незакінчена або закінчена вища.
Квартилі за рівнем доходу: I. Менше 1000 гривень; II. Від 1000 до 1500 гривень; III. Від 1500 до 2500 гривень; IV. Понад 2500 гривень.

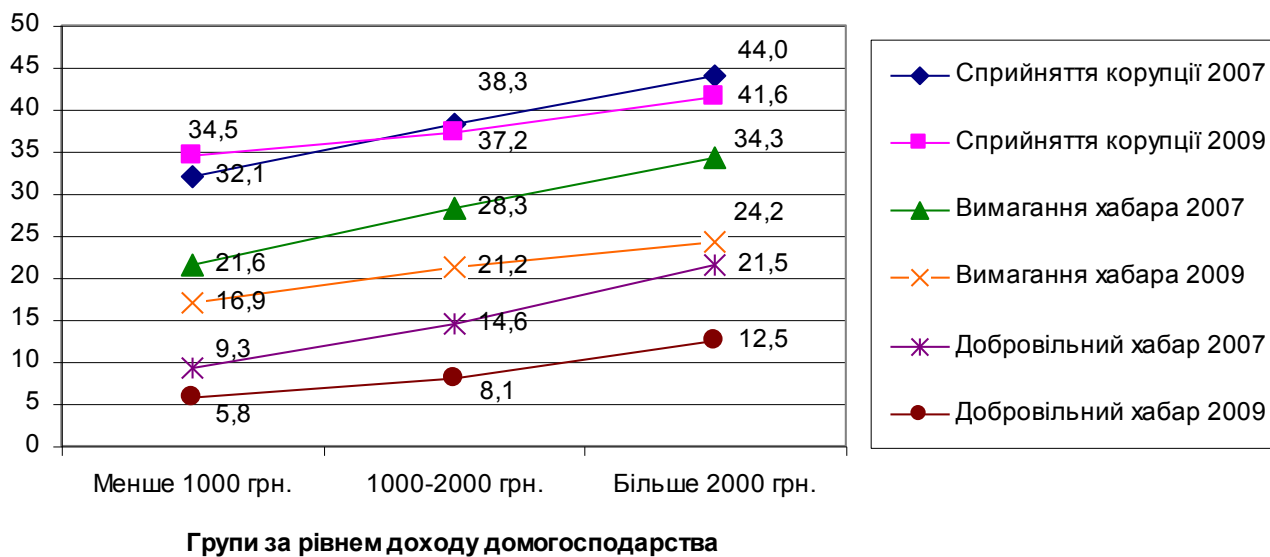
Графік 27

Індекси сприйняття корупції та зіткнення з корупцією, за віковими групами

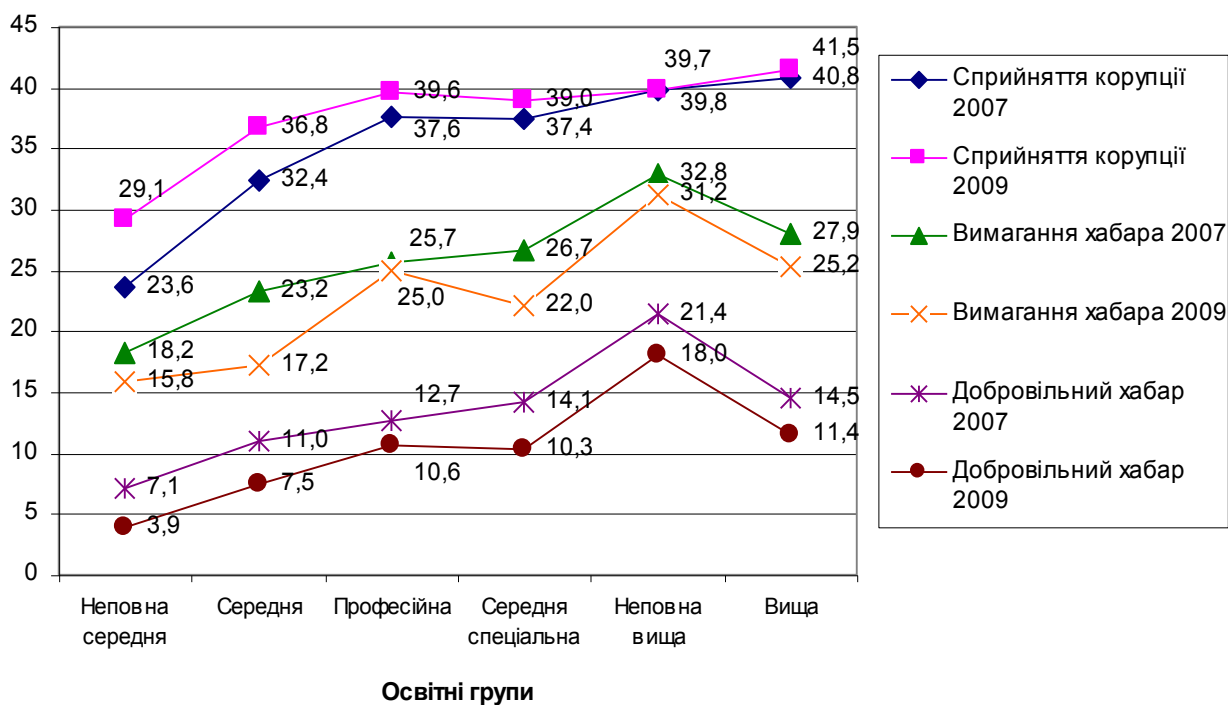

Графік 28

Індекси сприйняття корупції та зіткнення з корупцією, за рівнем доходу

Індекси сприйняття корупції та зіткнення з корупцією, за рівнем освіти

Загальні індекси досвіду зіткнення з корупцією в регіональному розрізі

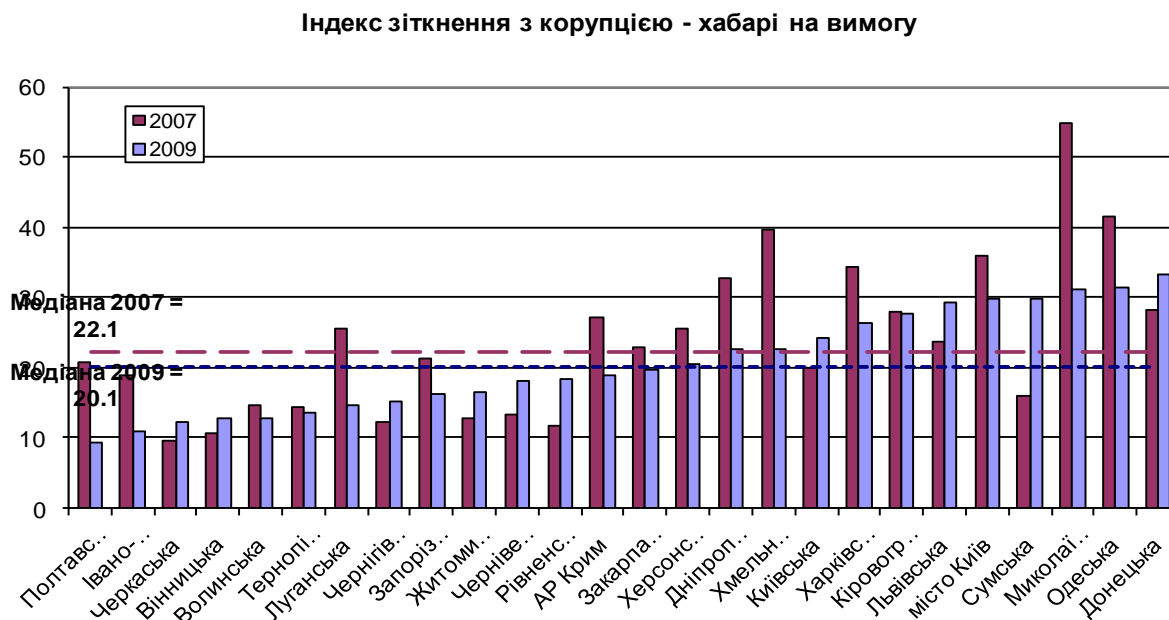
На основі результатів опитування 2007 року було обраховано два індекси, які підсумовували досвід зіткнення українців з корупцією в 17 державних секторах/установах. Ці індекси базувались на відповідях про реальні зіткнення з проявами корупції в 17 різних сферах життя. Перший із них — *Індекс досвіду зіткнення з корупцією на вимогу (ІДЗК-В)* — вимірює рівень поширеності хабарництва, ініційованого державними посадовими особами. Другий — *Індекс досвіду зіткнення з корупцією на основі добровільності (ІДЗК-Д)* — вимірює рівень поширеності пропозиції хабарів з боку самого населення, котре звертається до держслужбовців. Обидва індекси значення пробігають значення від 0 до 100: що більшою є кількість сфер, у яких респондент став жертвою вимагання або сам запропонував хабар, то вищим є значення відповідного індексу.

Як було помічено 2007-го року, вимагання хабара трапляється вдвічі частіше, ніж добровільне хабарництво. Це співвідношення збереглося і в 2009 році. Медіанне значення ІДЗК-В скоротилося з 22,1 до 20,1 (різниця статистично значуща на рівні 1%). Однак і надалі практично кожен п'ятий контакт з посадовцем передбачає вимагання хабара. Якщо поділити Україну на 4 макрорегіони, найвище значення ІДЗК-В зафіксоване на сході (27,2), а далі воно поступово скорочується, складаючи 22,5 в південних областях, 20 — у центрі України та 19,6 на заході.

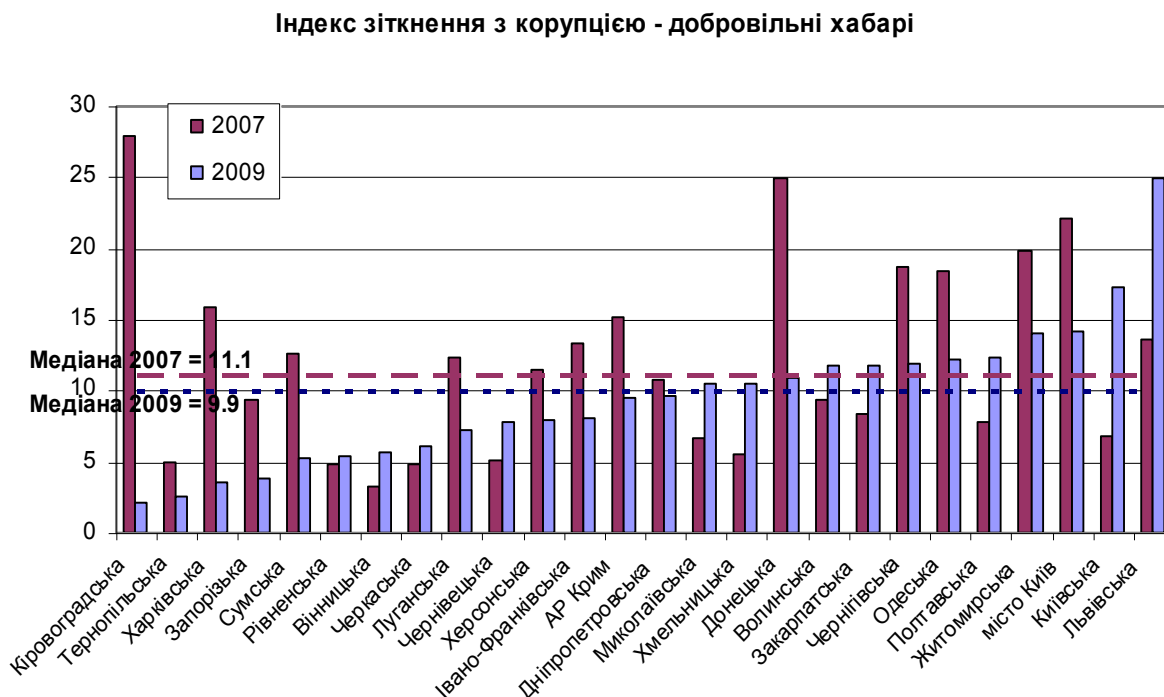
Медіанне значення ІДЗК-Д вдвічі менше за ІДЗК-В. У 2009 році воно скоротилось з 11,1 до 9,6 (різниця статистично значуща на рівні 1%), а це означає, що приблизно в кожному десятому випадку середньостатистичний українець, контактуючи з державними посадовцями, сам ініціює хабарництво, чи то вважаючи, що хабара від нього чекають, чи виходячи з переконаності, що хабар є звичною справою, або ж задля прискорення

розв'язання власної справи, приховування якихось порушень тощо. У регіональному розрізі спостерігається зворотна тенденція: значення ІДЗК-Д скорочується при просуванні з заходу (12,4) в центр (10) і далі на південь (8,9) та схід (8,5). Таким чином, схоже, що мешканці східних і західних областей України більше схильні до протилежних форм корупційної поведінки.

Графік 30

Графік 31

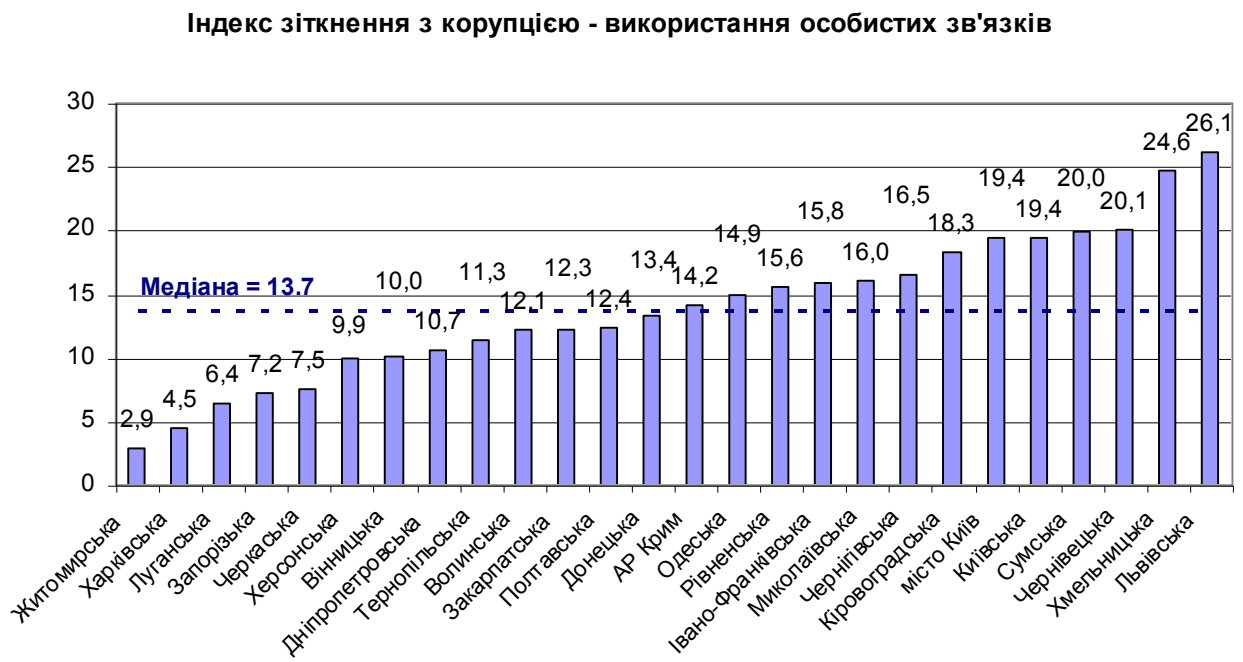
Загалом результати дослідження 2009 року підтвердили сталий характер корупційної поведінки в регіональному розрізі: понад 60% областей з високим рівнем вимагання

хабарів мають також і високий рівень добровільних хабарів. Це ще раз доводить, що корупція твориться двома сторонами.

Третій індекс, побудувати який дали змогу дані 2009 року, — *Індекс досвіду використання особистих зв'язків, «кумівства», блату* при контактах з державними чиновниками (ІДЗК-3). Цей індекс має ті ж характеристики, що і два попередні. Отримане медіанне значення даного індексу дорівнює 13,8, тобто воно міститься між значеннями ІДЗК-В та ІДЗК-Д. Отже, до використання корисних знайомств українці вдаються частіше, ніж стикаються з вимаганням з боку чиновників, однак рідше, ніж пропонують хабар з власної ініціативи.

У регіональному розрізі графік цього індексу схожий на ІДЗК-Д: найвищим показник використання особистих зв'язків є на заході України (18,8) та в центральних областях (14,4). Менш поширена така практика на півдні (11,8) та сході (9,9). Таким чином, добровільна пропозиція хабара нерідко супроводжується використанням особистих зв'язків. З погляду окремих областей передують у цьому рейтингу Львівська (26,1) та Хмельницька (24,6) області, а найнижчі показники в Житомирській (2,9) та Харківській (4,5) областях.

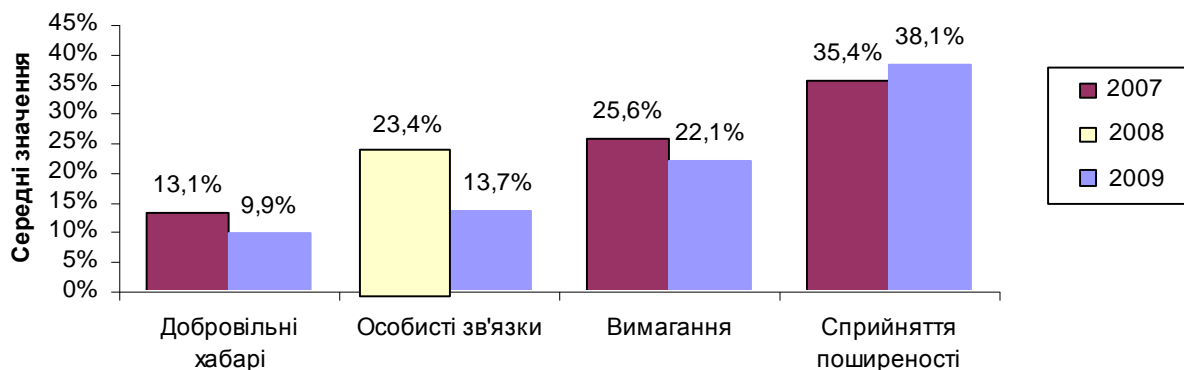
Графік 32

Зв'язок ІДЗК-В, ІДЗК-Д та ІДЗК-3 з деякими іншими показниками, виявлений за результатами дослідження 2007 року, зберігся і в результатах повторного дослідження:

- Розглядаючи середні для вибірки значення, знаходимо, що скорочення ІДЗК-В (з 25,6 до 22,1) та ІДЗК-Д (з 13,1 до 9,9) супроводжується зростанням індексу сприйняття корупції (з 35,4 до 38,1). Це означає, що, як і два роки тому, на сьогоднішній день рівень корупції в державних структурах видається громадянам відчутно вищим, аніж вони реально відчують її на собі у своєму повсякденному житті. Більше того, громадяни переважно вважають, що порівняно з 2007 роком ситуація з корупцією в країні навіть погіршилась, хоча їхній досвід свідчить про зворотне.

Індекси корупції для України: 2007-2009

Примітка: Індекси представляють середнє для вибірки значення щодо досвіду та сприйняття корупції для усіх секторів та установ, охоплених опитувальником.

*Значення використання особистих зв'язків взяте з дослідження 2008 року

- Більший досвід зіткнення з усіма трьома проявами корупції мають жителі міських населених пунктів порівняно з сільськими мешканцями.
- Що вищими є ІДЗК-В, ІДЗК-Д та ІДЗК-З, то з більшою ймовірністю громадяни вважають, що боротьба з корупцією, яку веде влада, є недостатньою. Це найбільшою мірою стосується досвіду зіткнення з вимогою хабара.
- Громадяни, які демонструють вищі показники ІДЗК-В, ІДЗК-Д та ІДЗК-З, менш схильні довіряти органам влади.
- Найвищі значення ІДЗК-Д та ІДЗК-З мають громадяни, котрі виправдовують корупцію, коли вона для них вигідна.

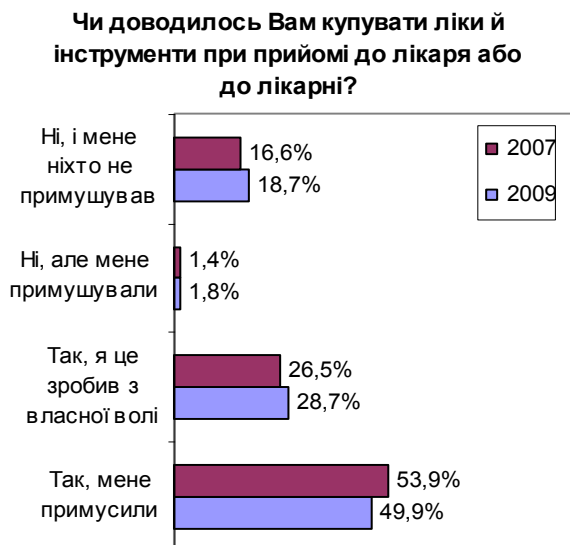
Корупція в системі медичного обслуговування

За минулі два роки частка тих, хто мав досвід спілкування з представниками державних медичних закладів упродовж 12 місяців, що передували інтерв'ю, не змінилась: близько 67% респондентів або членів їхніх родин зверталися до державних медичних установ за обслуговуванням (у 2007 — 69%). З трьох запропонованих варіантів більше половини респондентів підтвердили, що їм доводилося бути учасниками корупційних дій, спрямованих на одержання медичних послуг у стосунках із представниками медичних закладів, однак порівняно із 2007 роком поширеність таких випадків не зазнала помітних змін.

- Від 50% відвідувачів поліклінік чи лікарень вимагали придбання медичних препаратів або інструментів для надання медичних послуг; 29% респондентів робили це з власної ініціативи (у 2007 році — 54% і 27% відповідно).
- Від 46% респондентів вимагали сплатити «благодійні» внески на закупівлю медичного обладнання, а 16% сплатили ці внески добровільно (у 2007 році — 47% і 15% відповідно).
- 28% респондентів на вимогу доводилося надавати безплатні послуги або платити неофіційні (поза касою) платежі у поліклініках чи лікарнях в обмін на медичну послугу; 15% робили це із власної волі (у 2007 році — 27% і 12% відповідно).

Графіки 34–37 відображають відповіді респондентів, котрі звертались до державних медичних закладів впродовж 12-ти місяців, що передували інтерв'ю (n (2007) = 7270; n (2009) = 7122).

Графік 34

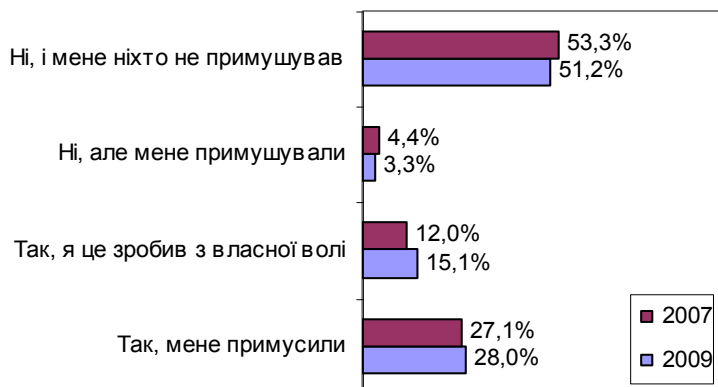

Графік 35

Графік 36

Чи доводилось Вам надавати безплатні послуги або платити неофіційні (поза касою) платежі у лікарнях чи поліклініках в обмін на медичну послугу?

Таким чином, наведені результати свідчать про те, що рівень вимагання хабара в державних медичних установах залишився практично без змін за останні два роки, однак добровільні «внески» або хабарі хоч і незначно, проте навіть зросли. Як і раніше, опиралася вимаганням хабара незначна частка респондентів. Загалом результати повторного дослідження підтверджують факт того, що корупція в системі медичного обслуговування є поширеною і вкоріненою практикою. Сплачувати додаткові кошти за послуги, які мають надаватися державою безкоштовно, стало звичною справою.

Чи змінилися за минулі два роки уявлення користувачів медичними послугами щодо заходів, які необхідно запровадити для зниження рівня корупції в майбутньому? У цілому громадяни сьогодні вірять, що для подолання корупції в системі охорони здоров'я слід вживати більш жорстких заходів. Станом на 2009 рік половина (51%) респондентів вважає, що для усунення корупції необхідно виділяти більше бюджетних коштів на

медицину. Частка прихильників звільнення медиків за корупційні дії із подальшою заборонаю професійної діяльності зросла із 38% до 40% за останні два роки, а частка прихильників посилення кримінальної відповідальності за корупцію збільшилась із 33% до 38%. Водночас значна частина опитаних (40%) вважає, що корупцію можна подолати, підвищивши зарплату працівникам охорони здоров'я — частка прихильників цієї ідеї скоротилась з 46% у 2007 році. Отже, серед громадян України простежується тенденція до зростання частки прихильників більш жорстких методів у боротьбі з корупцією.

Графік 37

Заходи для подолання корупції в системі державної охорони здоров'я

З: На Вашу думку, які кроки потрібно зробити, щоб подолати корупцію в системі державної охорони здоров'я?

Корупція в школах

Як і в 2007, близько 23% респондентів дослідження 2009 року мають дітей шкільного віку. Досвід корупції, пов'язаний з отриманням послуг державних загальноосвітніх шкіл, порівняно з позаминулим роком в цілому не змінився. Найтипівішими корупційними практиками, пов'язаними з навчанням у школах, є:

- плата за ремонт класу (окремо від фонду школи) (у 2009 році вимагали від 55%, третина (33%) робили це добровільно);
- внесення коштів у фонд школи чи класу (вимагали від 55%, 31% робили це добровільно);
- кошти на квіти або подарунки вчителям (вимагали від 30%, 53% робили це добровільно).

Графіки 38–46 відображають відповіді респондентів, котрі мають дітей шкільного віку (n (2007) = 2497; n (2009) = 2403).

Графік 38

Графік 39

Графік 40

Графік 41

Графік 42

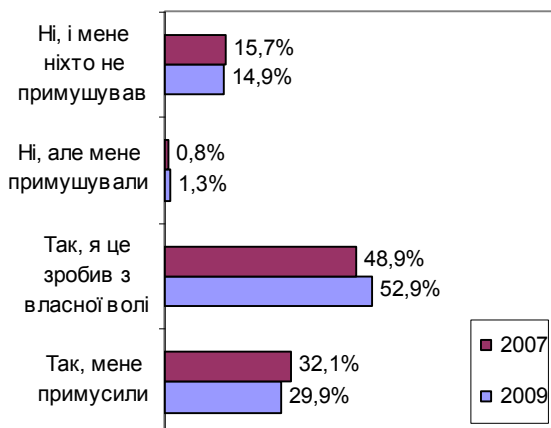

Графік 43

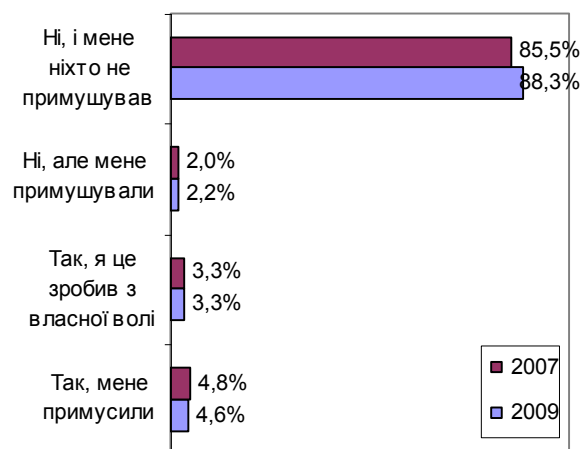
Графік 44

Чи доводилось Вам здавати кошти на квіти або подарунки вчителям?

Графік 45

Чи доводилось Вам платити за „примусове репетиторство“?

Результати дослідження показують, що назагал батьки не робили неофіційних платежів ані для забезпечення своїм дітям вищого бала, під час екзамену або навчання взагалі, ані для отримання ними відзнаки. Незначна частка опитаних (5–6%) зізнались, що були змушені згоджуватись на нечесні вчинки задля прийому дитини до конкретної школи або на «примусове репетиторство». Понад 80% батьків школярів здавали кошти на ремонт або взагалі на користь школи (так звані фонди школи або класу). Що ж стосується добровільних вчинків, то вони здебільшого спрямовуються на збирання коштів на квіти або подарунки вчителям. Слід зазначити, що загалом більшість подібних дій самими респондентами не розцінюється як прояви корупції, адже вони є поширеним і звичним явищем в українському суспільстві — допомогою школі (фінансування яких здебільшого є недостатнім) або знаком вдячності вчителям.

Які заходи, на думку батьків, є найефективнішими для зниження рівня корупції у школах і чи змінилась ця думка за минулі два роки? Як і в попередні роки, більше половини батьків і надалі розглядають збільшення фінансування сфери освіти та підвищення зарплати вчителів як дієві механізми подолання корупції в загальноосвітніх школах. Однак, як і щодо медичної сфери, в поглядах на боротьбу з корупцією в освіті спостерігається тенденція до підтримки населенням жорсткіших заходів, зокрема необхідності звільнення викритих у корупції із подальшою забороною на професійну діяльність (частка прибічників зростає з 33% до 40%) та посилення адміністративної і кримінальної відповідальності за корупцію (із 32% до 40%).

Заходи для подолання корупції в системі державної загальної середньої освіти

З: На Вашу думку, які кроки потрібно зробити, щоб подолати корупцію в системі державної загальної (середньої) освіти?

Корупція у вищих навчальних закладах

Переважна більшість (62%) респондентів, які контактували з представниками вищих навчальних закладів за останні 12 місяців, стикались з будь-якими проявами корупції у сфері вищої освіти. При цьому 43,8% стали жертвами вимагання, 27,3% пропонували хабара з власної ініціативи, намагаючись залагодити свою справу, а 26,9% користувались особистими зв'язками, «блатом». З-поміж респондентів, які стикались із проявами корупції у сфері вищої освіти, 39% заявили, що цей досвід був пов'язаний зі вступом до вузу. Цей показник не змінився порівняно з 2007 роком (37,6%, різниця статистично незначуща). (Наведені відповіді респондентів, котрі мали контакти з представниками вищих навчальних закладів упродовж 12-ти місяців, що передували інтерв'ю (n (2007) = 1007; n (2009) = 932).)

Корупція в державній автомобільній інспекції (ДАІ)

Частка респондентів, котрі мали контакти з представниками Державтоінспекції впродовж останніх 12-ти місяців, зросла з 19,7% у 2007 році до 23,2% у 2009 році. Вагомою залишається і частка тих, хто зіткнувся з корупцією в цій сфері. Як і раніше, найбільш типовою корупційною практикою при взаємодії з ДАІ є неофіційна плата працівнику ДАІ при порушенні правил дорожнього руху: до цього були примушені близько 35% тих, хто порушував (у 2007 році — 39%), і ще 23% самі виступили ініціаторами хабара (у 2007 році — 25%).

Графіки 47–52 відображають відповіді респондентів, котрі контактували з працівниками ДАІ впродовж 12-ти місяців, що передували інтерв'ю (n (2007) = 2087; n (2009) = 2451).

Графік 47

Графік 48

Графік 49

Графік 50

Графік 51

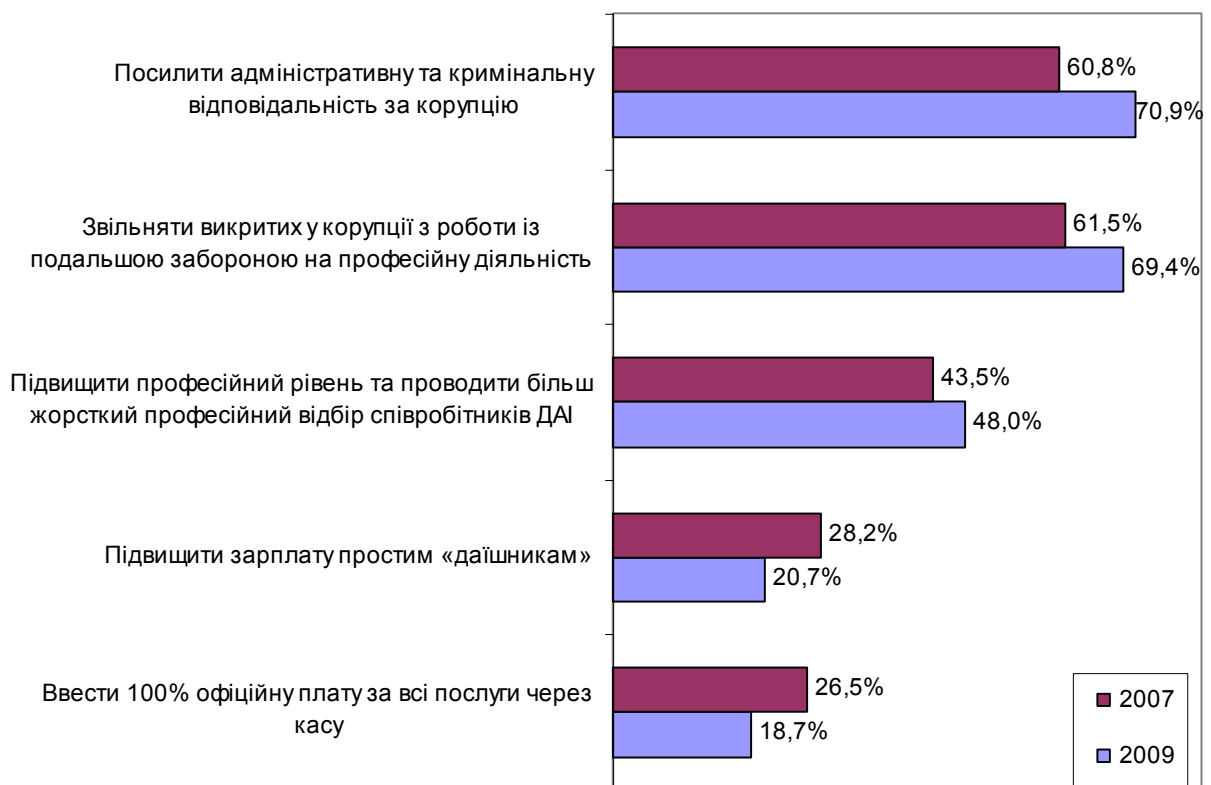

Також поширеною залишається практика отримання водійських прав або проходження техогляду автомобіля без дотримання встановленої процедури — з подібною вимогою стикаються від 16 до 19% автомобілістів, а ще 12–15% проявляють таку ініціативу самі. Загалом корупція у сфері ДАІ лишається так само поширеною і типовою, причому очевидно, що її існування підкріплюється як з боку працівників ДАІ, так і з боку самих водіїв.

Громадяни, які мали справу з працівниками ДАІ впродовж останнього року, найкращим способом зниження корупції вважають запровадження більш жорстких санкцій. Як і в попередні роки, більшість опитаних висловилися на користь посилення адміністративної і кримінальної відповідальності за корупцію (71%) та звільнення викритих у корупції із подальшою заборогою на професійну діяльність (69%). Разом із тим більш скептично водії почали ставитись до ефективності таких методів, як підвищення зарплати «простим даїшникам» (частка прихильників цього методу скоротилась із 28% у 2007 році до 21% у 2009 році) і введення 100% офіційної оплати всіх послуг через касу (з 27% до 19%). Натомість усе частіше опитані акцентують увагу на необхідності підвищення професіоналізму працівників ДАІ — частка прихильників цієї стратегії виросла із 44% до 48%.

Графік 52

Заходи для подолання корупції в системі ДАІ

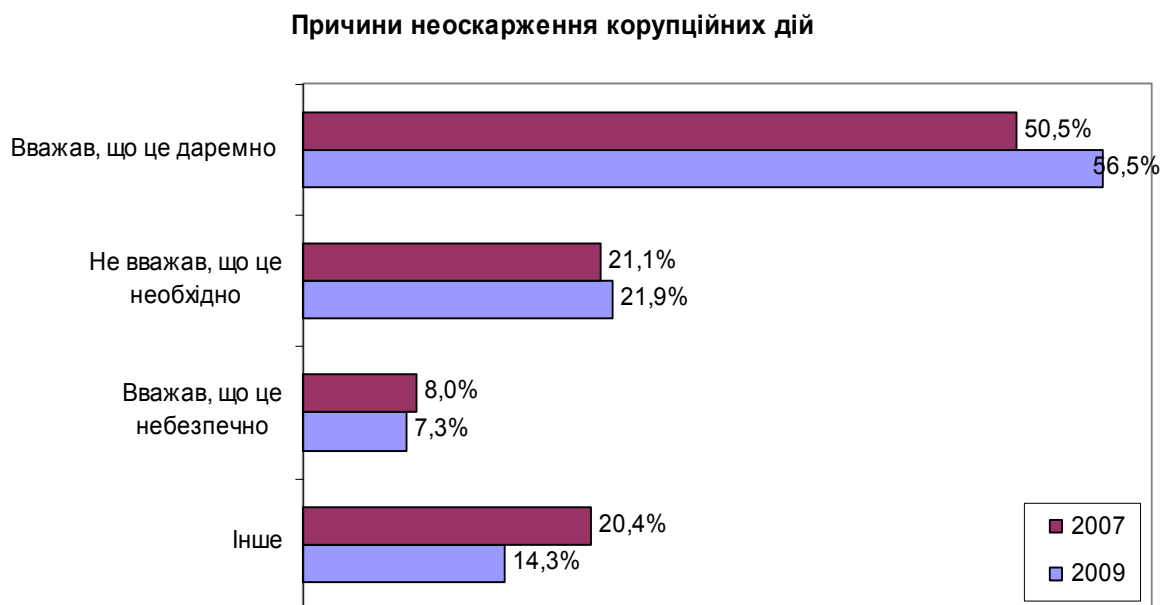
З: На Вашу думку, які кроки потрібно зробити, щоб подолати корупцію в системі державної автоінспекції?

6. Реакція громадян на корупцію

Оскарження корупції та захист власних прав

Практика подання скарги до органів влади або до правоохоронних органів у зв'язку з випадком корупції лишається малопоширеною. За даними дослідження 2009 року, лише незначна частка жертв вимагання (2,7%) офіційно оскаржувала дії посадовців, що навіть менше, аніж це було зафіксовано в 2007 році (4,3%). Причини неоскарження корупції лишаються тими ж: більшість вважає таке оскарження марним (57%), а ще чверть (22%) — що в оскарженні не було потреби.

Графік 53

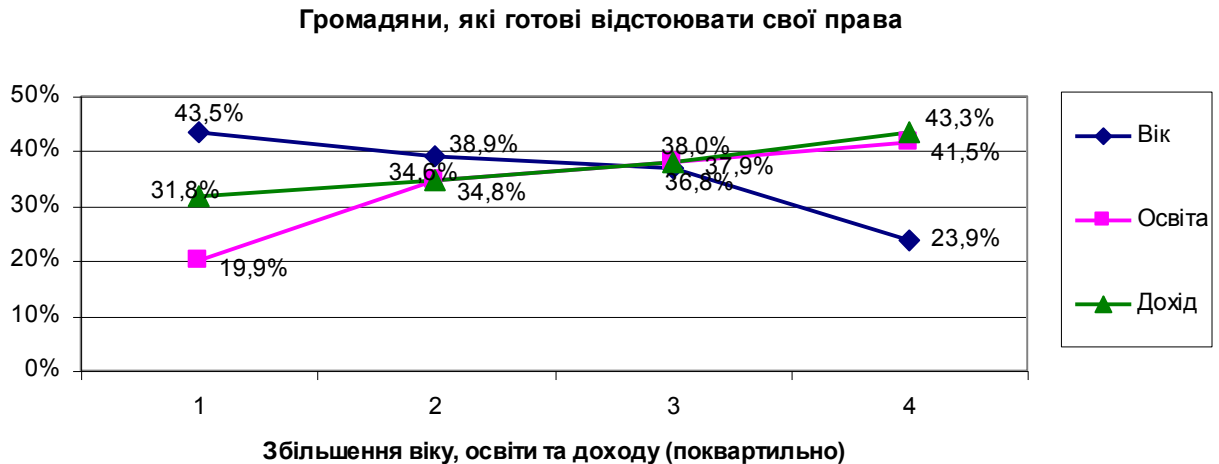

3: Яка основна причина, чому Ви не подавали скарги?

Чи стають громадяни України більш готовими до обстоювання власних прав? Опитування 2009 року показує, що частка тих, хто висловлює готовність активно протидіяти корупції, потроху, але зростає. Якщо в 2007 році таких було 33,2%, то нині їх 35,9% (різниця статистично значуща на рівні 1%). З іншого боку, майже стільки ж респондентів, як і раніше (33% у 2007 році та 34,2% у 2009 році), відповідають, що не готові захищати свої права.

Соціально-демографічні групи, котрі відзначають свою готовність до боротьби з корупцією, залишаються незмінними. Більшість тут становлять чоловіки, молодь, громадяни з вищими освітою та матеріальними статками. Саме ці групи демонстрували найвищі показники індексів сприйняття та зіткнення з корупцією. Це вкотре підтверджує висновок з опитування 2007 року про те, що чим більше людина потерпає від корупції, то більше готовності вона демонструє до боротьби з подібними проявами.

Графік 54⁴

Помітних змін у тому, яких заходів громадяни готові вжити для захисту своїх прав, не відбулось. Частка тих, хто на запитання «Як саме Ви готові діяти, якщо державний чиновник грубо порушує Ваші права?» відповів, що не робитиме нічого, становить сьогодні близько 31% (проти 28% у 2007 році). Близько 27%, як і раніше, висловили готовність у таких ситуаціях вимагати від самого посадовця-корупціонера виконання його безпосередніх обов'язків. Чимало громадян (22%) зазначили, що могли б оскаржити корупційні дії у вищих організаціях, а 20% стверджували, що могли б звернутися до правоохоронних органів або суду. Порівняно з 2007 роком ці показники практично не змінилися. Водночас можемо відзначити певне зростання готовності до найактивніших дій — участі в демонстраціях — задля захисту своїх прав (з 6% у 2007 році до 8% у 2009 році) та зменшення частки тих, хто навіть у такій ситуації спробував би неформально домовитись із чиновником (з 8% до 7%).

Графік 55

3: Яким чином Ви готові діяти, якщо державний чиновник грубо порушує Ваші права?

⁴ Квартили за віком: I. 18–29 років; II. 30–44 роки; III. 45–59 років; IV. 60 років і старші.
 Квартили за рівнем освіти: I. Початкова або неповна середня; II. Середня загальна або професійна;
 III. Середня спеціальна; IV. Незакінчена або закінчена вища.
 Квартили за рівнем доходу: I. Менше 1000 гривень; II. Від 1000 до 1500 гривень; III. Від 1500 до 2500 гривень; IV. Понад 2500 гривень.

Основною причиною бездіяльності у разі зіткнення з корупцією залишається відсутність впевненості в тому, що такі дії можуть бути успішними. Такої думки дотримуються 69,4% тих, хто не готовий вдаватись до будь-яких дій задля захисту своїх прав.

Ефективність антикорупційних заходів

Чи зросла з 2007 року поінформованість населення про антикорупційні заходи, які вживаються різними організаціями, і чи стали вони по-іншому оцінювати їхню ефективність? Порівняння результатів досліджень 2007 та 2009 років показує, що сприйняття антикорупційної активності більшості агентів незначно знизилось або залишилось на попередньому рівні.

Як і раніше, найбільш помітною є діяльність засобів масової інформації у викритті корупції (27%). Єдиним агентом, частка обізнаних про подібні заходи з боку якого дещо зросла за два роки, є Кабінет Міністрів (з 18,9% до 21,7%, з тимчасовим зростанням до 31,3% у 2008 році). Обізнаність щодо антикорупційної діяльності Президента та його Секретаріату також спершу дещо зросла (з 20,9% у 2007 році до 23,4% у 2008 році), однак згодом скоротилась до 19,3% у 2009 році. Окрім того, порівняно з 2007 роком, населення України відчуло згортання антикорупційних заходів з боку обласних та місцевих органів влади, організацій громадянського суспільства та засобів масової інформації.

Загалом, громадяни вважають, що ефективність такої антикорупційної діяльності знижується, і це стосується усіх агентів, причетних до цієї боротьби. Найефективнішими з них видаються місцеві органи влади.

Графік 56

Поінформованість населення про заходи, що проводяться різними організаціями

3: Чи знаєте Ви про які-небудь антикорупційні заходи, реформи чи кампанії, котрі були проведені за останні 12 місяців такими організаціями?

Графік 57

Ефективність заходів, що проводяться різними організаціями

3: Наскільки ця діяльність результативна?

Щодо питання оцінювання антикорупційних заходів спостерігаємо цікаву тенденцію: на думку населення, зниження їх ефективності відбулось лише за останній рік, тоді як до цього вона залишалась практично без змін.

Як і в попередні роки, найбільшу перешкоду у подоланні корупції населення України продовжує вбачати в існуванні інституту депутатської недоторканності, а відтак її скасування розглядається як найефективніший захід у цій боротьбі. Як і раніше, близько 36% опитаних бачать безпосередній зв'язок між існуванням депутатської недоторканності та поширеністю корупції. Загалом палітра запропонованих заходів залишилась незмінною, хоча і тут спостерігається певне тяжіння до застосування радикальніших заходів, як то звільнення корупціонерів з подальшою заборонаю працювати на державних посадах (частка прихильників зросла з 9,4% у 2007 році до 13,2% у 2009 році) або ж посилення кримінальної відповідальності за корупцію (14,9% та 15,7% відповідно).

Графік 58

Заходи, що могли б бути найбільш ефективними в боротьбі та запобіганні корупції

З: Які з нижче перерахованих заходів, на Вашу думку, могли б бути найбільш ефективними в боротьбі та запобіганні корупції?

Таким чином, як і у висвітлених раніше питаннях боротьби з корупцією в окремих галузях життя, загалом населення України все більше схиляється до підтримки більш жорсткого покарання корумпованих чиновників як найефективнішого способу приборкання корупції.